МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ФАКУЛЬТЕТ СОЦІАЛЬНОЇ ПЕДАГОГІКИ ТА ПСИХОЛОГІЇ
КАФЕДРА ПСИХОЛОГІЇ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

На тему: **ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ВПЕВНЕНОСТІ В СОБІ У ДІТЕЙ З МОВЛЕННЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ**

Виконала: студентка ІІ курсу,
Групи 8.0534-з-1-дн.
Спеціальності: 053 Психологія
Кугаєнко Ольга Андріївна
Керівник: д. пед.наук, професор кафедри педагогіки та психології освітньої діяльності Пономаренко О.В.
Рецензент: д. пед. наук, професор, зав. кафедри акторської майстерності Локарєва Г. В.

Запоріжжя – 2025

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет соціальної педагогіки та психології
Кафедра психології
Рівень вищої освіти магістр
Спеціальність 053 Психологія
Освітня програма 053 Психологія

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____

к.психол.н., доцент. Н.О. Губа

«____»_____2025 р.

З А В Д А Н Н Я

НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ СТУДЕНТУ

Кугаєнко Ользі Андріївні

1. Тема роботи: Психологічні особливості формування впевненості в собі у дітей з мовленнєвими порушеннями

керівник роботи Пономаренко О. В,. д. пед. наук, професор кафедри педагогіки та психології освітньої діяльності

затверджені наказом ЗНУ від «02» 10 2025 року № 1393-с

2. Строк подання студентом роботи _____

3. Вихідні дані до роботи аналіз психолого-педагогічної літератури.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки: Проаналізувати наукову літературу щодо поняття впевненості в собі, її психологічних та логопедичних аспектів; охарактеризувати особливості мовленнєвих порушень у дітей і їхній вплив на розвиток особистості; визначити взаємозв’язок між мовленнєвими порушеннями та рівнем впевненості в собі; розробити та впровадити програму психолого-логопедичних заходів, спрямованих на формування впевненості в собі; проаналізувати ефективність запропонованої програми.

Перелік графічного матеріалу: 4 таблиць, 10 рисунка.

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		Завдання Видав	Завдання прийняв
Вступ	Пономаренко О. В., професор		
Розділ 1	Пономаренко О. В., професор		
Розділ 2	Пономаренко О. В., професор		
Розділ 3	Пономаренко О. В., професор		
Висновки	Пономаренко О. В., професор		

7. Дата видачі завдання _____

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1	Збір та систематизація матеріалу	січень –лютий 2025 р.	Виконано
2	Робота над вступом	березень 2025 р.	Виконано
3	Робота над першим розділом	квітень-травень 2025 р.	Виконано
4	Робота над другим розділом	липень 2025 р.	Виконано
5	Робота над третім розділом	червень -серпень 2025 р.	Виконано
6	Написання висновків	вересень 2025 р.	Виконано
7	Передзахист	жовтень 2025 р.	Виконано
8	Нормоконтроль	листопад 2025 р.	Виконано

Студент _____ О. А. Кугаєнко

Керівник роботи _____ О. В. Пономаренко

Нормоконтроль пройдено
Нормоконтролер _____ Г. В. Коваль

РЕФЕРАТ

Кваліфікаційна робота магістра: 64 сторінок, 4 таблиць, 10 рисунків, 38 джерел, 7 додатків.

Об’єкт дослідження – процес формування впевненості в собі у дітей з мовленнєвими порушеннями.

Предмет дослідження – психолого-логопедичні засоби формування впевненості в собі у дітей із мовленнєвими порушеннями.

Мета роботи – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити психолого-логопедичні умови формування впевненості в собі у дітей із мовленнєвими порушеннями.

Гіпотеза дослідження дослідження полягає в припущенні, що цілеспрямоване використання психолого-логопедичних засобів, з урахуванням особливостей мовленнєвого та емоційного розвитку, сприятиме підвищенню рівня впевненості в собі у дітей з мовленнєвими порушеннями.

Методи дослідження: теоретичні (аналіз, узагальнення, порівняння, систематизація наукової літератури); емпіричні (спостереження, бесіда, психодіагностичні методики, формувальний експеримент; статистичні.

Наукова новизна: в роботі вперше розроблено і перевірено психолого-логопедичні засоби формування впевненості в собі у дітей із мовленнєвими порушеннями, поєднавши корекцію мовлення з психологічною підтримкою. Запропоновано критерії та показники рівня впевненості у собі та індивідуалізовану корекційно-розвивальну програму, яка підтвердила ефективність і може бути використана в практичній роботі логопедів, психологів та педагогів.

Галузь використання: навчально-виховні заклади, позашкільні навчальні заклади для дітей, загальноосвітні школи.

ВПЕВНЕНІСТЬ У СОБІ, МОВЛЕННЄВІ ПОРУШЕННЯ, ЕМОЦІЙНИЙ СТАН, ПСИХОЛОГО-ЛОГОПЕДИЧНИЙ ПІДХІД, САМООЦІНКА, ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА.

SUMMARY

Kuhaienko O.A. Psychological features of the formation of self-confidence in children with speech disorders.

The qualification paper consists of an Introduction, three Chapters, Conclusions, a List of References (38 sources, including several foreign ones), and seven Appendices. The total volume of the master's qualification work is 64 pages. The work contains 4 tables and 10 figures.

The qualification paper presents a theoretical review and a description of an experimental study of the peculiarities of forming self-confidence in children with speech disorders, as well as the psycho-logopedic aspects of supporting the child. The master’s thesis consists of three chapters, each devoted to different aspects of the problem of developing self-confidence in children with speech disorders: from theoretical justification to the development and implementation of a psycho-logopedic program.

Object of the study: the process of forming self-confidence in children with speech disorders.

Subject of the study: psycho-logopedic conditions and means of developing self-confidence in children with speech disorders.

Purpose of the study: to theoretically substantiate and experimentally verify the effectiveness of the psycho-logopedic approach in developing self-confidence in children with speech disorders.

Research objectives:

– To analyze psychological and pedagogical literature on the problem of developing self-confidence in children.

– To identify psychological and logopedic characteristics of children with speech disorders that influence the development of self-confidence.

– To substantiate the psycho-logopedic approach as a means of developing self-confidence in children with speech disorders.

– To design and test a program for developing self-confidence in children with speech disorders.

– To analyze the results of the experimental work and determine the effectiveness of the proposed program.

Chapter 1. “Theoretical Foundations of Developing Self-Confidence in Children with Speech Disorders” includes an analysis of the concept of self-confidence in psychology and speech therapy, reveals the age and individual characteristics of children with speech disorders, and outlines the influence of speech disorders on the emotional and personal development of the child. The interrelation between the level of speech development and the formation of self-confidence is described. The chapter generalizes psycho-logopedic approaches to fostering self-confidence in such children, forming the theoretical basis for the empirical study.

Chapter 2. “Diagnostics of the Level of Self-Confidence in Children with Speech Disorders” focuses on methodological principles and the organization of empirical research. It presents the characteristics of the sample, describes the stages of the study, and justifies the diagnostic techniques used (“Ladder”, “Circle of Communication”, “House”, and observation). The results of the diagnostics of self-confidence levels in children with speech disorders are presented and summarized.

Chapter 3. “Psycho-Logopedic Means of Developing Self-Confidence in Children with Speech Disorders” reveals the principles and objectives of correctional and developmental work, presenting the designed program for developing self-confidence (goals, stages, exercises). It describes the use of psychological games and speech therapy tasks as tools for enhancing self-confidence and analyzes the role of family and educators in supporting the child. The chapter presents the analysis of the effectiveness of the implemented methods and offers practical recommendations for speech therapists, psychologists, and parents.

Key words: self-confidence, speech disorders, psycho-logopedic approach, self-esteem, psychological support.

ЗМІСТ

ВСТУП 8
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ВПЕВНЕНОСТІ В СОБІ У ДІТЕЙ ІЗ МОВЛЕННЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ 10
1.1 Поняття впевненості в собі в психології та логопедії 10
1.2 Вікові та індивідуальні особливості дітей з мовленнєвими порушеннями 12
1.3 Вплив мовленнєвих порушень на емоційно-особистісний розвиток дитини 14
1.4 Взаємозв'язок між рівнем мовленнєвого розвитку та впевненістю в собі 17
1.5 Психолого-логопедичні підходи до формування впевненості в собі 19
РОЗДІЛ 2. ДІАГНОСТИКА РІВНЯ ВПЕВНЕНОСТІ В СОБІ У ДІТЕЙ З МОВНИМИ ПОРУШЕННЯМИ 25
2.1 Методологічні засади емпіричного дослідження 25
2.2 Характеристика вибірки дослідження 27
2.3 Організація та етапи дослідження 31
2.4 Опис та обґрунтування діагностичних методик 33
2.5 Аналіз результатів діагностики 37
2.6 Висновки щодо рівня впевненості в собі у дітей з мовленнєвими порушеннями 40
РОЗДІЛ 3. ПСИХОЛОГО-ЛОГОПЕДИЧНІ ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ ВПЕВНЕНОСТІ В СОБІ У ДІТЕЙ ІЗ МОВЛЕННЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ 42
3.1 Принципи та завдання корекційно-розвивальної роботи 42
3.2 Програма формування впевненості в собі (цілі, етапи, вправи) 45
3.3 Психологічні ігри та логопедичні завдання як інструменти розвитку впевненості 51
3.4 Роль сім'ї та педагогів у підтримці впевненості дитини 54
3.5 Аналіз ефективності впроваджених засобів 56
3.6 Рекомендації для логопедів, психологів та батьків 60
ВИСНОВКИ 63
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 65
ДОДАТКИ 68

ВСТУП

Актуальність дослідження: мовлення є одним із найважливіших засобів взаємодії людини із соціальним середовищем, і саме в дошкільному та молодшому шкільному віці формуються не лише комунікативні навички, а й базові елементи особистості дитини, зокрема впевненість у собі. Діти з мовленнєвими порушеннями часто зіштовхуються з труднощами у спілкуванні, навчанні та самоутвердженні, що може негативно впливати на їхній емоційний стан, соціальні контакти та самооцінку. Формування впевненості в собі в таких дітей є необхідною умовою їхнього повноцінного особистісного розвитку.

На сучасному етапі розвитку логопедії та дитячої психології зростає потреба в інтеграції фахових підходів до вирішення проблем дітей із особливими освітніми потребами. Особливо актуальним стає психолого-логопедичний підхід до підтримки таких дітей, який враховує як мовленнєвий, так і емоційно-особистісний компонент розвитку. Це потребує поглибленого вивчення теоретичних основ, розробки діагностичних методів і ефективних корекційно-розвивальних програм для формування впевненості в собі у дітей із мовленнєвими порушеннями.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити психолого-логопедичні умови формування впевненості в собі у дітей із мовленнєвими порушеннями.

Завдання дослідження:

- Проаналізувати наукову літературу щодо поняття впевненості в собі, її психологічних та логопедичних аспектів.

- Охарактеризувати особливості мовленнєвих порушень у дітей і їхній вплив на розвиток особистості.

- Визначити взаємозв’язок між мовленнєвими порушеннями та рівнем впевненості в собі.

- Відібрати та апробувати психодіагностичні методики для вивчення впевненості в собі у дітей із порушеннями мовлення.

- Розробити та впровадити програму психолого-логопедичних заходів, спрямованих на формування впевненості в собі.

- Проаналізувати ефективність запропонованої програми.

Об’єкт дослідження – процес формування впевненості в собі у дітей з мовленнєвими порушеннями.

Предмет дослідження – психолого-логопедичні засоби формування впевненості в собі у дітей із мовленнєвими порушеннями.

Гіпотеза дослідження полягає в припущенні, що цілеспрямоване використання психолого-логопедичних засобів, з урахуванням особливостей мовленнєвого та емоційного розвитку, сприятиме підвищенню рівня впевненості в собі у дітей з мовленнєвими порушеннями.

Методи дослідження включають: теоретичні (аналіз, узагальнення, порівняння, систематизація наукової літератури), емпіричні (спостереження, бесіда, психодіагностичні методики), експериментальні (формувальний експеримент), а також кількісні та якісні методи обробки даних.

Теоретичне значення дослідження полягає в систематизації знань про взаємозв’язок мовленнєвого розвитку та впевненості в собі, а також у визначенні критеріїв і показників сформованості цієї якості у дітей.

Практичне значення полягає у створенні та апробації корекційно-розвивальної програми, яку можуть використовувати логопеди, психологи, педагоги і батьки для підтримки дітей із порушеннями мовлення.

Структура магістерської роботи: робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків.

РОЗДІЛ 1
ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ВПЕВНЕНОСТІ В СОБІ У ДІТЕЙ ІЗ МОВЛЕННЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ

1. 1 Поняття впевненості в собі в психології та логопедії

1.1. Поняття впевненості в собі в психології

Впевненість у собі – це не просто відчуття «я зможу», а глибоке внутрішнє переконання, що людина здатна впоратися з життєвими викликами, діяти, навіть коли є сумніви чи страх. У психології це поняття розглядають як багатовимірне – воно включає і самооцінку, і емоційний стан, і готовність діяти [1, 45].

Теоретичні підходи.

Альберт Бандура описував впевненість у собі через концепцію самоефективності – віру в те, що саме твої дії можуть змінити ситуацію [2, 80].

Це не вроджена якість: вона розвивається через маленькі перемоги, підтримку оточення та спостереження за тими, хто успішно долає труднощі [2, 78].

Карл Роджерс наголошував на безумовному прийнятті – коли людину цінують і підтримують без постійної критики, вона росте у відчутті власної цінності, а з ним і у впевненості [3, 112].

Вітчизняна дослідниця Ірина Прихожан підкреслювала, що впевненість – це результат поєднання пізнавального досвіду та емоційного переживання успіху [4, 27].

Складові впевненості.

Психологи виділяють кілька компонентів[5, 56]:

Когнітивний – усвідомлення своїх умінь та ресурсів («Я знаю, що в мене виходить»).

Емоційний – відчуття внутрішнього спокою і стабільності перед новими викликами.

Поведінковий – готовність діяти, проявляти ініціативу, брати відповідальність.

Мотиваційний – прагнення до саморозвитку й досягнень.

Як формується впевненість у дітей

Дитина не народжується впевненою. Це почуття виростає з досвіду – коли вона отримує схвалення, бачить свої результати і відчуває, що її цінують. Ще Виготський зазначав, що розвиток відбувається через взаємодію з дорослими [6, 102].

У практиці психолога видно: діти, яких часто критикують або порівнюють з іншими, починають сумніватися у власних силах. Натомість ті, хто отримує підтримку, швидше беруться за нові завдання й не бояться помилятися [7, 49].

Людмила Божович зауважувала, що у дошкільному і молодшому шкільному віці самооцінка ще нестійка, і тому навіть одна значуща фраза від дорослого («Я вірю, що ти впораєшся») може суттєво підсилити впевненість [8, 33].

Впевнена дитина частіше бере на себе ініціативу, швидше адаптується до змін і краще справляється зі стресом. Це не означає, що вона не відчуває страху – просто страх не паралізує її дії [9, 21].

Як психолог, я бачила дітей, які під час перших зустрічей уникали будь-яких нових завдань, боялися відповідати чи виступати. Коли ж вони отримували можливість спробувати себе у безпечному середовищі – наприклад, виконати завдання, де не було «правильно» чи «неправильно» – їхня поведінка змінювалася. Поступово вони починали ініціювати спілкування, ставити запитання та пропонувати власні ідеї [10, 67].

Цей процес підтверджує: впевненість у собі – це не раз і назавжди дана якість, а навичка, яку можна розвинути за умови підтримки, успішного досвіду та прийняття.

1.2 Вікові та індивідуальні особливості дітей з мовленнєвими порушеннями.

Діти з порушеннями мовлення зазнають не лише специфічних труднощів у формуванні мовленнєвої діяльності, а й мають певні особливості психічного розвитку, що істотно впливають на формування особистісної сфери, зокрема – на становлення впевненості в собі. [6, 24; 10, 35]. Ці особливості доцільно аналізувати як у контексті вікової динаміки розвитку дитини, так і з урахуванням індивідуальних чинників – типу мовленнєвого порушення, характеру соціального середовища, особливостей виховання та досвіду взаємодії з оточенням [2, 47; 7, 59].

Вікові особливості.

У дошкільному віці мовлення виконує не лише функцію спілкування, а й служить засобом саморегуляції поведінки, формування мислення та емоційної виразності [1, 83; 5, 41]. У дітей із мовленнєвими порушеннями ці функції реалізуються ускладнено або фрагментарно, що негативно позначається на розвитку самосвідомості та здатності до конструктивної взаємодії [9, 26]. Наявність мовленнєвих труднощів може спричиняти емоційну напруженість, уникнення контактів, труднощі у вираженні бажань і почуттів, що поступово формує в дитини відчуття меншовартості, знижує віру у власні можливості [11, 73; 12, 55].

У молодшому шкільному віці зростає значущість мовленнєвої функції як засобу навчальної діяльності, пояснення власних дій, участі в колективних формах роботи [3, 68] У дітей із порушенням мовлення спостерігаються труднощі у формулюванні думок, публічних висловлюваннях, що часто стає джерелом тривожності, емоційної скутості, сором’язливості [10, 59; 25, 4]. У таких випадках ризик закріплення невпевненості в собі значно зростає.

Індивідуальні особливості.

Індивідуальний рівень тривожності, емоційної стійкості, самооцінки у дітей із мовленнєвими порушеннями значною мірою залежить від:

- характеру порушення мовлення (експресивне, імпресивне, моторне тощо);

- ступеня вираженості дефекту;

- наявності вторинних психоемоційних утворень;

- досвіду позитивної/негативної комунікації;

- підтримки з боку батьків і педагогів;

- умов соціальної адаптації [6, 52; 7, 88; 21, 635].

Наприклад, при дизартрії чи дислалії діти часто зазнають нерозуміння з боку ровесників, що викликає фрустрацію, емоційну нестабільність, уникнення мовленнєвих ситуацій [10, 45; 23, 625] У таких дітей нерідко формується залежність від оцінки дорослого, потреба в постійному схваленні, а самооцінка залишається нестійкою або заниженою.

Проте за умови створення емоційно безпечного, підтримувального середовища, організації доступного та посильного мовленнєвого досвіду, а також системної психолого-логопедичної підтримки, спостерігається позитивна динаміка: дитина поступово долає мовленнєву тривожність, починає виявляти ініціативу в спілкуванні, що сприяє формуванню стійкішого образу “Я” та впевненості у собі [4, 67; 14, 58; 26, 483].

Значення психолого-логопедичного підходу.

У роботі з дітьми, які мають мовленнєві порушення, важливо не лише коригувати сам мовленнєвий дефект, а й сприяти гармонійному розвитку особистості дитини. [8, 90; 9, 51].Формування впевненості в собі передбачає розширення можливостей самовираження, подолання емоційних бар’єрів, зміцнення позитивної Я-концепції.

Психолого-логопедичний підхід у цьому контексті – це інтеграція мовленнєвих, комунікативних та психологічних завдань, спрямованих на:

- розвиток мовленнєвої активності;

- зниження комунікативної тривожності;

- формування позитивного досвіду соціальної взаємодії;

- підтримку самооцінки.

Важливо, щоб дитина не лише засвоїла правильну вимову, а й усвідомила власну цінність як особистість, здатну успішно взаємодіяти із світом [24, 6].

1.3 Вплив мовленнєвих порушень на емоційно-особистісний розвиток дитини

Мовлення є не лише засобом комунікації, а й фундаментальним чинником розвитку особистості. Через мовлення дитина виражає потреби, формує уявлення про себе та світ, вибудовує соціальні зв'язки, регулює поведінку й емоції. За визначенням Л. С. Виготського, мовлення – це знаряддя мислення і водночас важливий механізм саморегуляції, що формує внутрішній психологічний простір дитини. У зв'язку з цим порушення мовлення впливають не лише на комунікативну сферу, а й на емоційний стан, самооцінку, образ "Я" та соціальну поведінку дитини [1, 35; 6, 18].

Емоційні труднощі, пов'язані з порушенням мовлення

Незалежно від форми чи ступеня порушення, обмеження у вербальному спілкуванні часто супроводжуються фрустрацією, емоційним напруженням та почуттям невпевненості. [6, 54; 21, 634]. Дитина, яка має труднощі з висловленням думок, не завжди отримує зворотний зв'язок, відчуває нерозуміння або навіть осміяння з боку оточення. У таких умовах:

- порушується потреба у прийнятті;
- з'являється страх перед висловлюванням;
- виникає почуття власної неспроможності.

Наприклад, дитина, яка плутає звуки, може уникати відповідей на запитання в класі, боячись насмішок однолітків.

Це провокує розвиток вторинних емоційних утворень, таких як тривожність, емоційна замкненість, підвищена вразливість, занижена самооцінка або компенсаторна поведінка (надмірна слухняність, демонстративність, агресивність) [12, 47; 18, 103].Особливо вразливими є

діти дошкільного віку, які ще не мають достатніх навичок саморегуляції та соціального досвіду. [4, 21; 5, 38]. У цей період мовлення є головним засобом вираження емоцій і потреб, тому його порушення серйозно ускладнює емоційне самовираження та взаєморозуміння з іншими. За відсутності належної підтримки в дитини може закріпитися образ себе як «не такого, як інші» [11, 75; 25, 2].

Зв’язок між мовленням і формуванням особистості

Мовлення відіграє інтегруючу роль у психічному розвитку дитини. Через нього дитина не лише пізнає світ, а й формує уявлення про себе – власні можливості, цінність, місце в соціумі [7, 63; 9, 25]. Труднощі у вербальній взаємодії обмежують активну участь у спільній діяльності, грі, навчанні, що позбавляє дитину можливості переживати позитивні емоції успіху та взаємного прийняття [8, 91; 22, 1267].

Наприклад, під час колективної гри дитина може відмовлятися брати участь у ролях, які передбачають проговорення реплік, і через це почувається менш впевненою у порівнянні з іншими дітьми.

Як зазначає Н. С. Жукова, порушення мовлення негативно впливають на становлення Я-концепції дитини, знижуючи впевненість у собі та інтерес до взаємодії з іншими [3, 44; 10, 58]

Такі діти можуть уникати мовленнєвих ситуацій, знижувати власну активність, відчувати соціальну ізольованість. Вони менш охоче беруть участь у рольових іграх, обговореннях, групових завданнях, що посилює розрив між ними та ровесниками [5, 42; 27, 1].

Ще один приклад – дитина, яка не може пояснити свої думки під час навчальної діяльності, може відчувати розчарування та сором, що призводить до зниження активності і уникання мовленнєвих ситуацій навіть у малих групах.

Особистісні наслідки мовленнєвих порушень.

На особистісному рівні наслідками мовленнєвих порушень можуть бути:

- нестійка або занижена самооцінка;

- негативне самосприйняття;
- підвищена залежність від оцінки дорослих;
- боязкість у нових соціальних ситуаціях;
- високий рівень тривожності та сором’язливості;
- емоційна нестійкість [12, 51; 18, 101].

Дослідження Г. Л. Моніної, Л. С. Волкової підтверджують, що в дітей із порушеннями мовлення частіше спостерігається емоційна напруженість, невпевненість у власних силах, схильність до уникання труднощів. У сукупності ці риси утворюють емоційно-особистісний фон, несприятливий для успішного навчання та соціалізації [10, 45; 11, 73].

За даними Т. Б. Філічевої, у дітей з фонетико-фонематичними порушеннями спостерігається підвищена емоційна збудливість, труднощі в регуляції поведінки та труднощі у включенні до групової діяльності через страх бути незрозумілим [3, 69; 8, 87].

Н. В. Нищенко у своїх роботах зазначає, що діти з загальним недорозвиненням мовлення (ЗНМ) мають низький рівень мовленнєвої ініціативи, схильні до емоційного відсторонення, уникають контактів у новому середовищі, демонструють стриманість навіть у знайомих ситуаціях [6, 52; 9, 53].

О. М. Ткаченко вказує, що у дітей з дизартрією часто формується вторинна сором’язливість та емоційне напруження, особливо в умовах, коли вони змушені говорити перед іншими дітьми. Це знижує їхню активність навіть у немовленнєвих формах спілкування. Згідно з дослідженнями Г. В. Чиркіної, порушення мовлення часто супроводжуються вираженим страхом помилки, що блокує спонтанне мовлення та знижує впевненість у собі навіть у ситуаціях, де дитина добре володіє матеріалом [11, 58; 22, 1271].

У дослідженнях С. Є. Скаченко показано, що діти з порушеннями мовлення мають фрагментарну Я-концепцію, схильні до копіювання думки дорослого про себе, що робить їх емоційно залежними та менш гнучкими в соціальних взаємодіях [12, 67; 19, 37].

Значення психолого-логопедичної підтримки.

Ефективна корекційна робота передбачає не лише відпрацювання звуковимови, лексико-граматичних конструкцій або зв'язного мовлення, а й формування впевненості в собі, зниження рівня мовленнєвої тривожності, розвиток емоційної відкритості [8, 93; 14, 59].

Психолого-логопедичний супровід дитини з мовленнєвими порушеннями має включати:

- створення емоційно безпечного простору для спілкування;
- використання ігор, вправ на розвиток позитивного образу "Я";
- емоційне підкріплення успіхів дитини;
- поступове залучення до мовленнєвої ініціативи в колективі;
- індивідуалізований підхід до переживань і труднощів конкретної дитини [13, 47; 20, 3].

Важливо не просто виправити мовлення, а й допомогти дитині пережити досвід успіху, повірити у власні сили, відчути себе цінною та прийнятою в соціумі.

1.4 Взаємозв'язок між рівнем мовленнєвого розвитку та впевненістю в собі.

Мовлення в ранньому дитинстві слугує не лише основним засобом спілкування, а й чинником становлення особистості. Через мовлення дитина не просто передає інформацію – вона стверджує себе у взаємодії, формує образ "Я", пізнає соціальні ролі, отримує досвід прийняття чи відторгнення. Тому рівень сформованості мовленнєвої функції тісно пов'язаний із розвитком таких особистісних характеристик, як самооцінка, емоційна стійкість, соціальна активність та впевненість у собі [4, 23; 12, 12].

Роль мовлення у становленні впевненості в собі

Впевненість у собі формується як результат особистісного досвіду, у якому дитина відчуває свою значущість, спроможність діяти самостійно,

долати труднощі. У цьому процесі мовлення виступає основним інструментом вираження, самопрезентації та участі в соціальних ситуаціях [18, 45; 19, 78].

Завдяки мовленню дитина:

- отримує позитивне підкріплення від дорослих і ровесників;
- розширює досвід ініціативи та відповідальності;
- набуває навичок самоствердження без конфлікту;
- розвиває емоційний зв'язок з іншими, що сприяє формуванню почуття безпеки й довіри до себе [1, 101].

Коли мовленнєві можливості достатньо сформовані, дитина має більше шансів отримувати позитивний соціальний досвід, відчуває себе рівноправною у колективі, здатною впливати на події та бути почутою [2, 34].

Негативний вплив мовленнєвих труднощів

За наявності мовленнєвих порушень дитина втрачає можливість вільно виражати себе, що призводить до низки емоційно-особистісних проблем. Вона:

- частіше переживає фрустрацію через нерозуміння;
- може стикатися з глузуванням чи ізоляцією;
- уникає ситуацій спілкування;
- демонструє знижену ініціативність, емоційну замкнутість, залежність від оцінки дорослого;
- сприймає себе як неспроможну чи "не таку, як усі" [6, 56; 10, 22].

Дослідження Н. М. Швачко, Л. І. Соловйової, Г. Л. Моніної підтверджують, що у дітей із порушеннями мовлення виявляється високий рівень тривожності, низька мовленнєва активність, а також емоційна залежність від зовнішнього схвалення, що є бар'єром на шляху до формування впевненості в собі [21, 637; 22, 1270; 23, 624].

Такі діти частіше потребують підтвердження власної цінності ззовні, ніж можуть відчувати її зсередини, що робить їх вразливими до зовнішньої критики і менш стійкими в нових ситуаціях.

Двосторонній зв’язок: мовлення ↔ впевненість.

З одного боку, недостатній мовленнєвий розвиток веде до труднощів у соціальній комунікації, а отже – до зниження впевненості в собі. З іншого – підтримка впевненості може позитивно впливати на мотивацію дитини до мовленнєвої активності, бажання висловлюватись, долати труднощі у спілкуванні. Такий взаємозв’язок має циклічний характер: невдачі зменшують упевненість, а упевненість допомагає долати невдачі [4, 25; 18, 46].

Саме тому емоційна підтримка, прийняття, створення ситуацій успіху мають не менш важливе значення, ніж формування правильної звуковимови чи граматичної будови мовлення.

Значення психолого-логопедичної роботи

Комплексний психолого-логопедичний підхід передбачає одночасну роботу над двома складовими:

Мовленнєва складова – розвиток артикуляційної бази, словникового запасу, граматичних структур, зв’язного мовлення [1, 104; 3, 67].

Психологічна складова – створення ситуацій, де дитина може відчути власну спроможність, пережити емоційно позитивний досвід спілкування, розвинути образ себе як компетентного мовця [5, 41; 7, 55].

Лише за умов позитивного емоційного клімату, прийняття та доброзичливої підтримки дитина відкривається до мовленнєвої активності, що і є основою для розвитку впевненості в собі.

1.5 Психолого-логопедичні підходи до формування впевненості в собі.

Формування впевненості в собі у дітей з мовленнєвими порушеннями є комплексним завданням, яке потребує врахування як психологічних особливостей особистості дитини, так і специфіки логопедичних труднощів [6, 58; 7, 55; 14, 21]. Досвід практичної діяльності свідчить, що

діти з мовленнєвими порушеннями часто демонструють не лише труднощі в комунікації, але й психологічну вразливість, невпевненість у власних силах, сором’язливість, підвищену тривожність та уникання спілкування. Це зумовлює необхідність міждисциплінарного підходу до подолання цих труднощів, що поєднує логопедичну та психологічну допомогу [7, 55; 8, 29].

Психологічний компонент підтримки.

Психологічна підтримка передбачає створення середовища, в якому дитина може відчути себе прийнятою, зрозумілою та здатною досягати успіху [4, 25; 19, 48].

Ефективними підходами є:

Метод створення ситуації успіху – забезпечення таких умов, за яких дитина регулярно переживає позитивний досвід. Наприклад, при формуванні навичок зв’язного мовлення фахівець пропонує завдання з урахуванням сильних сторін дитини, не ускладнюючи їх надмірно, що дозволяє досягти позитивного результату й підвищити самооцінку [1, 104; 3, 67].

Арттерапія, казкотерапія, психогімнастика – ці методи дозволяють дитині висловлювати емоції через творчість, символічну гру, рух. Наприклад, під час малювання образу "сильного героя", дитина переносить цей образ на себе, що сприяє внутрішньому переживанню впевненості [20, 15; 26, 485].

Формування позитивної Я-концепції – важливо навчити дитину усвідомлювати свої сильні сторони, хвалити себе за зусилля, а не лише за результат. Це можна реалізовувати через щоденник "мої досягнення", який дитина веде з допомогою дорослого [18, 46; 19, 52].

Розвиток навичок подолання труднощів – заохочення до повторних спроб у разі невдач, обговорення почуттів, пов’язаних з помилками, а також розвиток навичок позитивного мислення [12, 38; 20, 18].

Підтримка з боку дорослих – регулярне емоційне підкріплення, визнання навіть незначних досягнень дитини, надання права на помилку без осуду [5, 41; 6, 58].

Логопедичний компонент підтримки.

Логопедична робота має не лише коригувати мовленнєві порушення, але й створювати умови для формування впевненості в мовленнєвій діяльності. Вона базується на таких засадах:

Індивідуалізація завдань – логопед добирає матеріал відповідно до актуального рівня розвитку дитини, не допускаючи перевантаження або фрустрації. Наприклад, якщо дитина з труднощами зв’язного мовлення добре орієнтується у предметному світі, завдання можуть базуватися на описі знайомих об’єктів [2, 45; 3, 67].

Активізація мовленнєвої ініціативи через гру – мовленнєві ігри (наприклад, «Телефон», «Хто що сказав?», «Придумай історію за картинкою») створюють умови для спонтанного мовлення без страху помилитися [14, 21; 20, 18].

Позитивне підкріплення – схвалення не лише за правильність, а й за старанність, бажання висловитися, участь у діяльності. Наприклад, похвала: “Мені дуже сподобалося, як ти намагався розповісти”, навіть якщо були помилки [1, 104; 3, 67].

Моделювання комунікативних ситуацій – ігрове відтворення ситуацій із реального життя (в магазині, в аптеці, в транспорті), де дитина вчиться ініціювати діалог, ставити запитання, реагувати на репліки співрозмовника [8, 29; 9, 32].

Опора на збережені ресурси – якщо дитина має добре розвинену зорову пам’ять або невербальний інтелект, логопед активно використовує ці канали для підтримки мовлення (наприклад, картки, піктограми, візуальні плани тощо) [7, 55; 14, 21].

Інтегрований психолого-логопедичний підхід.

Найбільш ефективною є інтеграція логопедичних та психологічних методик у єдиний комплекс. Наприклад:

Комбінування артикуляційної гімнастики з елементами психогімнастики – кожна вправа супроводжується емоційним жестом,

мімікою, образним поясненням (наприклад, “усміхайся, як Сонечко”) [1, 104; 3, 67].

Використання казкотерапії з логопедичними завданнями – на основі казки про “Бука, який боявся говорити” створюється сюжетна гра, у якій дитина допомагає герою подолати страх, одночасно практикуючи звуки, слова, речення [20, 15; 26, 485].

Техніки розвитку емоційного інтелекту на заняттях – вивчення емоцій, їх назв, вираження через мову (наприклад, “Я злюсь, бо…”), що знижує тривожність та сприяє розумінню себе [5, 41; 18, 46].

Психологічне обґрунтування вправ і ігор.

Кожна вправа чи гра не лише розвиває мовлення, а й зміцнює впевненість у собі:

Мовленнєві ігри (“Телефон”, “Придумай історію”) – дозволяють дитині спонтанно висловлювати думки, переживати успіх у безпечній комунікації, знижують страх помилки.

Арт-терапія, малювання героя або “Дерево емоцій” – дають можливість символічно проживати емоції, відчувати себе сильнішою та більш компетентною.

Ігри з похвалою і системою досягнень (щоденник “мої досягнення”, наклейки, бали) – формують позитивне самосприйняття, відчуття власної цінності та контролю над результатом.

Рольові ігри та моделювання соціальних ситуацій – тренують ініціативність, зменшують тривожність у взаємодії з іншими.

Таким чином, вправи поєднують розвиток мовлення та емоційної стійкості, допомагаючи дитині відчути себе впевненою у спілкуванні.

Важливо усвідомлювати, що рівень мовленнєвої активності дитини тісно пов’язаний із її емоційним станом. Тривожність, страх помилки чи низька самооцінка можуть блокувати спонтанне мовлення, навіть якщо мовленнєві навички розвинені достатньо. Навпаки, позитивні емоції, почуття прийняття та підтримки сприяють активному мовленню, ініціативі в

спілкуванні та готовності долати труднощі. Тому будь-яке логопедичне заняття повинно поєднувати корекцію мовлення з роботою над емоційною сферою дитини.

Нижче наведено приклад короткого заняття, у якому інтегровані психологічні та логопедичні методики реалізуються на практиці, демонструючи взаємозв'язок між емоційною сферою та мовленнєвою активністю.

Приклад практичного плану заняття (коротко).

Мета заняття: розвиток впевненості в собі через мовленнєву активність і роботу з емоціями.

Тривалість: 20–25 хвилин

Хід заняття:

Привітання та налаштування (3–5 хв.)

Коротка розмова, використання карток із емоціями: дитина обирає картку, яка відображає її настрій.

Мета: встановити емоційний контакт, оцінити стан дитини, створити безпечну атмосферу.

Ігрова мовленнєва вправа (10 хв.)

«Історія з емоціями»: дитина складає коротку історію за картками з персонажами та емоціями.

Педагог корегує вимову, заохочує використання повних фраз, підкреслює успіхи.

Мета: стимулювати мовлення, зменшити страх помилки, формувати позитивний досвід спілкування.

Релаксаційна частина (5 хв.)

Дихальні вправи («Куля спокою»), коротка релаксація.

Мета: знизити тривожність, закріпити відчуття безпеки після активної мовленнєвої діяльності.

Підсумок і позитивне підкріплення (2–3 хв.).

Обговорення досягнень дитини, похвала за активність і спроби висловитися.

Мета: зміцнення впевненості, мотивація до наступних занять.

Взаємозв’язок:

Це заняття демонструє, як робота з емоціями допомагає активізувати мовлення: коли дитина відчуває себе безпечно та підтримано, вона охочіше висловлює думки, експериментує з мовою і отримує позитивний досвід, що сприяє формуванню впевненості в собі.

Ефективність заняття значно зростає за умов активної підтримки родини. Батьки, залучені до процесу, допомагають закріплювати навички та емоційні установки, створюють атмосферу прийняття й підтримки, що зміцнює впевненість дитини.

Важливість родинної підтримки.

Необхідною складовою роботи є залучення батьків, які є головним ресурсом стабільності для дитини. Консультування батьків стосується:

- створення вдома атмосфери прийняття;
- уникнення порівнянь із “успішними дітьми”;
- підтримки зусиль дитини, а не лише результату;
- спільного читання, гри, участі в логопедичних завданнях.

Наприклад, батькам пропонується щоденна “гра вдячності”, в якій дитина та дорослий називають, за що вони дякують один одному цього дня. Це підвищує рівень позитивного сприйняття себе в очах близьких [5, 41; 13, 33]

РОЗДІЛ 2
ДІАГНОСТИКА РІВНЯ ВПЕВНЕНОСТІ В СОБІ У ДІТЕЙ З МОВЛЕННЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ

2.1 Методологічні засади емпіричного дослідження

Формування впевненості в собі у дітей із мовленнєвими порушеннями є складним психологічно-логопедичним феноменом, що потребує системного дослідження. З огляду на це, емпіричне вивчення базується на сукупності науково обґрунтованих методологічних підходів і принципів, що забезпечують комплексне розуміння як мовленнєвих, так і особистісно-емоційних характеристик дитини [3, 67; 5, 41].

Теоретико-методологічні підходи дослідження.

Особистісно-орієнтований підхід передбачає глибоку увагу до індивідуального розвитку дитини, її досвіду, психоемоційного стану, а також потреби у підтримці, визнанні, безумовному прийнятті. З огляду на підвищену чутливість дітей з мовленнєвими порушеннями до зовнішньої оцінки, даний підхід дає змогу сформувати атмосферу безпечної взаємодії, де дитина може вільно проявляти себе, не побоюючись осуду за помилки [4, 25; 7, 55].

Системний підхід дозволяє розглядати формування впевненості в собі як результат взаємодії кількох взаємопов’язаних сфер розвитку: мовленнєвої, емоційної, когнітивної та соціальної. Це дає змогу об’єднувати психологічну діагностику, логопедичне обстеження та оцінку особистісної динаміки в єдину систему аналізу [6, 58; 8, 29]

Діяльнісний підхід акцентує увагу на розвитку впевненості через активне залучення дитини до ігрової, комунікативної та творчої діяльності. Завдяки досвіду досягнень у спільній діяльності з дорослим або однолітками, дитина отримує позитивне підкріплення і розвиває віру у власні сили [1, 104; 9, 32].

Компетентнісний підхід фокусується на формуванні ключових особистісних ресурсів дитини: здатності долати труднощі, емоційної стійкості, позитивного ставлення до себе, ініціативності у спілкуванні, уміння рефлексувати та вчитися на власному досвіді. Згідно з цим підходом, упевненість у собі розглядається не лише як емоційний стан, а як життєва компетенція [12, 38; 14, 21].

Методологічні принципи дослідження.

Принцип цілісності – передбачає врахування взаємозв'язку між різними сферами психічного розвитку: мовленням, самооцінкою, емоційною сферою, мисленням і поведінкою. Це забезпечує багатовимірний підхід до аналізу впевненості в собі [3, 67; 5, 41].

Принцип єдності діагностики і корекції – передбачає, що результати діагностичного етапу не є самоціллю, а слугують основою для побудови індивідуального корекційного маршруту, адаптованого до реальних можливостей і потреб дитини [7, 55; 8, 29].

Принцип суб'єктності – визнає дитину не пасивним об'єктом впливу, а активним учасником взаємодії. Її внутрішня мотивація, бажання бути почутою, емоційна залученість стають ключовими факторами розвитку впевненості [1, 104; 6, 58].

Принцип розвитку – спрямований на виявлення не лише наявного рівня впевненості в собі, але й на потенційні зони розвитку, опору на сильні сторони дитини та стимулювання позитивної динаміки змін [9, 32; 12, 38].

Мета емпіричного дослідження

Дослідити рівень сформованості впевненості в собі у дітей з мовленнєвими порушеннями та вивчити ефективність психолого-логопедичного підходу в розвитку цієї якості через інтеграцію діагностичних, корекційних та розвивальних методів.

Завдання дослідження:

Проаналізувати особливості самооцінки, тривожності, поведінкової реактивності та емоційного стану у дітей з порушеннями мовлення [1, 104; 6, 58].

Визначити зв’язок між рівнем мовленнєвого розвитку (лексичним запасом, граматичною структурою мовлення, мовленнєвою ініціативністю) та показниками впевненості в собі [7, 55; 9, 32].

Розробити, адаптувати й апробувати комплекс психолого-логопедичних методик, спрямованих на підвищення впевненості в собі в умовах індивідуальної та групової роботи.

Оцінити ефективність впроваджених впливів через порівняння результатів на етапах “до” і “після” реалізації програми [12, 38; 14, 21]

Гіпотеза дослідження.

Впевненість у собі у дітей з мовленнєвими порушеннями може бути суттєво підвищена за умови використання інтегрованого психолого-логопедичного підходу, який включає:

- створення безпечного середовища для самовираження;

- реалізацію ситуацій успіху та позитивного підкріплення;

- розвиток мовленнєвої активності в емоційно значущих - комунікативних контекстах;

- роботу з позитивною Я-концепцією та формуванням адекватної самооцінки;

- включення батьків як активних учасників психолого-логопедичної взаємодії [5, 41; 6, 58].

2.2 Характеристика вибірки дослідження

Дослідження проводилося в Інклюзивно-ресурсному центрі м. Запоріжжя, де мультидисциплінарна команда логопедів, психологів і дефектологів забезпечує комплексну підтримку дітей з особливими освітніми потребами. Це створило оптимальні умови для оцінки рівня впевненості в собі у дітей із мовленнєвими порушеннями.

У дослідженні брали участь 12 дітей віком 5–7 років із офіційно встановленими мовленнєвими порушеннями (ЗНМ, ЗМР, ФФП, змішані).

Критеріями добору були: сформоване розуміння зверненого мовлення, знижена впевненість у собі та письмова згода батьків.

Вибірка за основними параметрами:

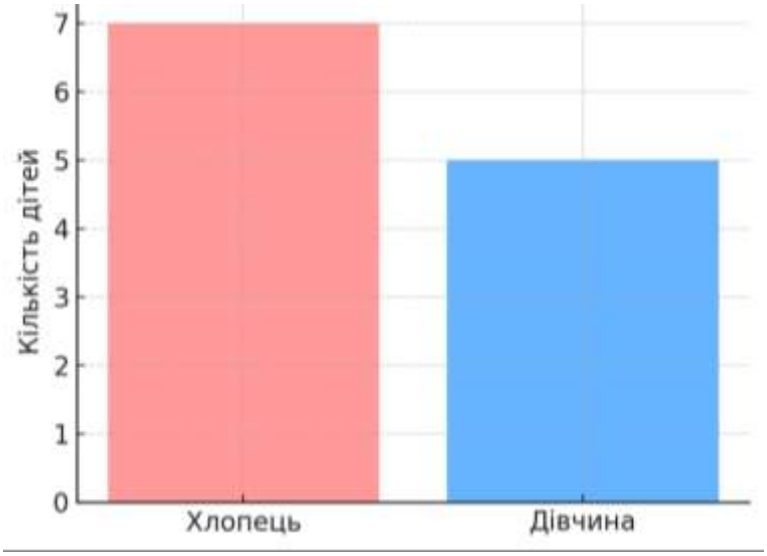
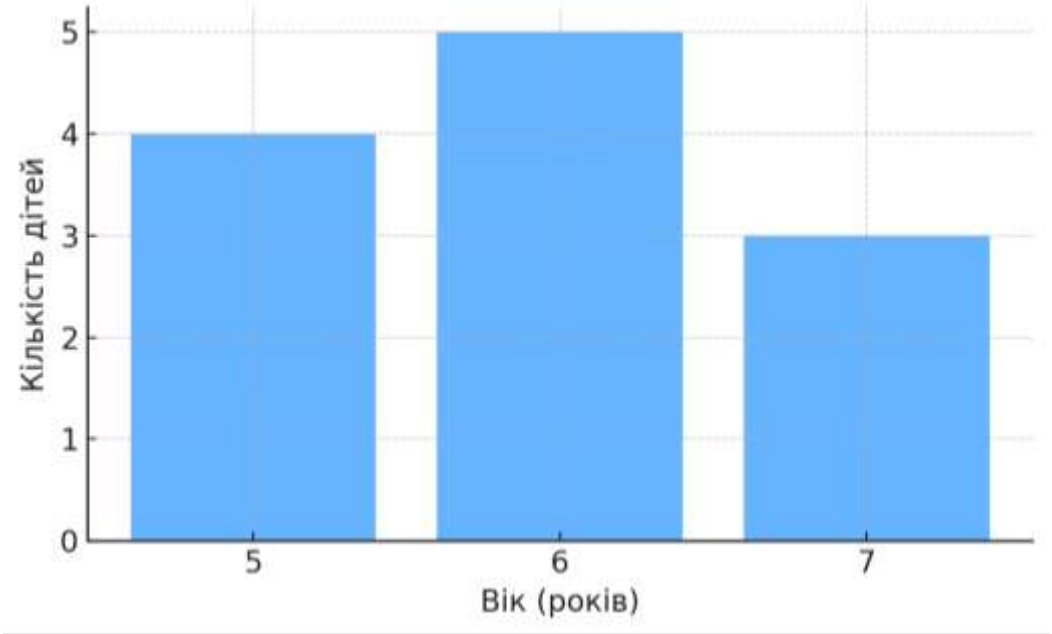

Рисунок 2.1 – Гендерний розподіл учасників

1. Рисунок 2.2 – Гістограма розподілу дітей за віком

Для зручності аналізу характеристик вибірки було складено таблицю, яка відображає основні дані про дітей, включаючи гендерний розподіл, тип мовленнєвих порушень та інші ключові показники:

Таблиця 2.1 – Характеристика дітей за віком, статтю та типом мовленнєвих порушень

№	Стать	Тип мовленнєвого порушення	Додаткові особливості
1	Хлопець	Загальне недорозвинення мовлення (ЗНМ)	Зниження мовленнєвої ініціативи
2	Дівчина	Загальне недорозвинення мовлення (ЗНМ)	Виявлена емоційна нестабільність
3	Хлопець	Затримка мовленнєвого розвитку (ЗМР)	Невпевненість у відповідях
4	Дівчина	Загальне недорозвинення мовлення (ЗНМ)	Тривожність, обмежене самовираження
5	Хлопець	Фонетико-фонематичні порушення	Схильність до уникнення комунікативних ситуацій
6	Хлопець	Загальне недорозвинення мовлення (ЗНМ)	Знижена активність в нових умовах
7	Дівчина	Загальне недорозвинення мовлення (ЗНМ)	Схильність до страху помилок
8	Хлопець	Загальне недорозвинення мовлення (ЗНМ)	Обмеженість у вільному мовленнєвому висловлюванні
9	Хлопець	Затримка мовленнєвого розвитку (ЗМР)	Емоційна замкнутість
10	Дівчина	Загальне недорозвинення мовлення (ЗНМ)	Невпевненість у власних відповідях
11	Хлопець	Загальне недорозвинення мовлення (ЗНМ)	Підвищена тривожність
12	Дівчина	Затримка мовленнєвого розвитку (ЗМР) або змішані порушення	Виявлена емоційна нестабільність та вольові труднощі

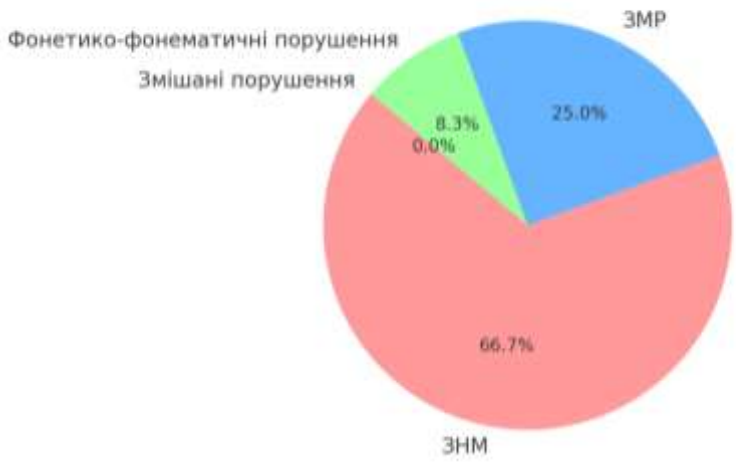

Рисунок 2.3 – Розподіл дітей за типами мовленнєвих порушень

Окрім дітей, у дослідженні брали участь:

- 4 логопеди, які проводили заняття, здійснювали мовленнєву діагностику та корекцію;

- 2 практичні психологи, що проводили діагностику самооцінки, тривожності, надавали підтримку в ігровій формі;

- 12 батьків, які відповідали на анкети й оцінювали поведінку дітей удома;

- асистенти вчителя та педагоги груп, які спостерігали динаміку впевненості на заняттях та під час адаптації до нових умов.

Роль психолога:

У межах емпіричного дослідження психолог відігравав ключову роль у діагностичній, підтримувальній та консультативній роботі. Його діяльність була спрямована на виявлення особливостей самооцінки, міжособистісної взаємодії та емоційного стану дитини, а також на створення умов для формування позитивного образу «Я» й підвищення впевненості в собі. Робота здійснювалася в тісній взаємодії з логопедом і батьками дитини.

Основними напрямами діяльності психолога були:

- Діагностика рівня впевненості в собі та самооцінки дитини із використанням адаптованих психодіагностичних методик:

- «Драбинка» (О.І. Ліпкіна) – дозволяє виявити рівень самооцінки дитини на основі візуального розміщення себе серед інших;

- Метод «Будиночок» – виявляє уявлення дитини про себе в системі родинних або соціальних взаємин, надає змогу оцінити рівень безпеки, довіри, комфорту;

- Метод «Коло спілкувань» – спрямований на діагностику міжособистісних уподобань, соціальної тривожності та комунікативної активності дитини;

- Метод спостереження – використовувався для аналізу поведінкових проявів під час занять, вільної діяльності та ігор (оцінювались прояви ініціативності, тривожності, включеність у діяльність, реакції на успіх/невдачу) [3, 67; 9, 32].

- Психоемоційна підтримка під час логопедичних занять, що забезпечувалась через присутність або втручання в моменти труднощів, формування ситуацій емоційної безпеки, зниження тривожності.

- Індивідуальні та групові заняття з використанням арттерапії та ігрових методик, спрямованих на формування позитивного образу «Я», розвиток емоційної виразності, навичок саморегуляції та впевненості у власних діях [3, 67; 9, 32].

Консультування батьків, яке передбачало:

- пояснення важливості позитивного підкріплення у повсякденному спілкуванні з дитиною;

- рекомендації щодо уникнення порівнянь з іншими дітьми;

- навчання ефективним способам стимулювання самостійності й упевненості [7, 55; 14, 21].

2.3. Організація та етапи дослідження

Дослідження було організоване як інтегрована психолого-логопедична програма, що мала на меті розвиток упевненості в собі у дітей з

мовленнєвими порушеннями на основі поєднання логопедичних, психологічних, педагогічних впливів [7, 142]

Етапи дослідження

Підготовчий етап:

- Теоретичне обґрунтування проблеми.

- Визначення гіпотези, мети, завдань, методів.

- Формування вибірки згідно логопедичних і психологічних висновків.

Підготовка адаптованих діагностичних методик (логопедичних, психологічних, спостережень) [8, 59]

Діагностичний етап:

- Початкова діагностика мовленнєвого розвитку.

- Визначення рівня самооцінки, тривожності, емоційної стабільності (психолог).

- Інтерв'ювання батьків, спостереження логопедів та педагогів.

- Побудова індивідуальних психолого-логопедичних маршрутів [9, 134]

Корекційно-розвивальний етап:

- Проведення 2 занять на тиждень (тривалість 30–40 хвилин) у логопедичному кабінеті.

- Застосування логопедичних методик: артикуляційна гімнастика, дихальні вправи, розвиток зв'язного мовлення.

- Психологічна підтримка: арттерапія, ігрова терапія, казкотерапія, вправи на формування образу "Я".

- Формування ситуацій успіху, підтримка мотивації, підкріплення через похвалу.

- Індивідуальна та групова робота з урахуванням особливостей кожної дитини [10, 72]

Контрольний етап:

- Повторна діагностика мовлення, самооцінки, емоційної стабільності.

- Порівняння вхідних і вихідних результатів.

- Аналіз ефективності інтегрованого підходу.

- Узагальнення, формулювання рекомендацій для логопедів, психологів, батьків [11, 101]

Тривалість емпіричного дослідження: 4 місяці.

Місце проведення: логопедичний кабінет ІРЦ Дніпровського району м. Запоріжжя, обладнаний для психологічної, логопедичної та ігрової роботи з дітьми.

2.4 Опис та обґрунтування діагностичних методик

- *Спостереження*
- *Методика "Драбинка"*
- *Метод "Коло спілкувань"*
- *Метод "Будиночок".*

Для комплексної оцінки психолого-логопедичного стану дітей із мовленнєвими порушеннями та визначення рівня їх впевненості в собі було використано низку методик, які дозволяють охопити не лише мовленнєвий розвиток, а й емоційно-особистісні особливості, самооцінку, соціальну адаптацію та внутрішній світ дитини [7, 45; 9, 61].

Метод 1. Спостереження

Мета: виявити поведінкові особливості, рівень тривожності, ініціативності, відкритості до взаємодії та ступінь емоційної стабільності дитини у природному середовищі [3, 72].

Рисунок 2.4 – Ілюстрація процесу педагогічного спостереження за дитиною

Процедура:

Спостереження здійснювалося протягом занять, у вільній діяльності, під час спілкування з однолітками та дорослими.

Оцінювалися такі показники:

- реакції на завдання,
- готовність до співпраці,
- мовленнєва активність,
- емоційна реакція на успіх/невдачу,
- прояви тривожності,
- самостійність у виконанні завдань.

Інструмент: візуальні протоколи спостереження, щоденник спостережень.

Значення: дозволяє виявити зміни у поведінці дитини після застосування корекційних впливів і зафіксувати динаміку впевненості в собі у природних умовах [10, 58]

Метод 2. Проективна методика «Драбинка» (за О.І. Ліпкіною)

Мета: дослідити рівень самооцінки дитини, її уявлення про себе серед інших, сформованість позитивного образу «Я» [8, 96].

Процедура:

Дитині пропонується зображення драбинки з 7 сходинок.*Інструкція*: «Уяви, що на найвищій сходинці – найкраща дитина: вона все вміє, її всі люблять, вона розумна й весела. А на нижчій – дитина, якій важко справлятися з завданнями, яка ще всього вчиться. Де на драбинці стоїш ти?»

Дитина вказує на рівень, який, на її думку, їй відповідає.

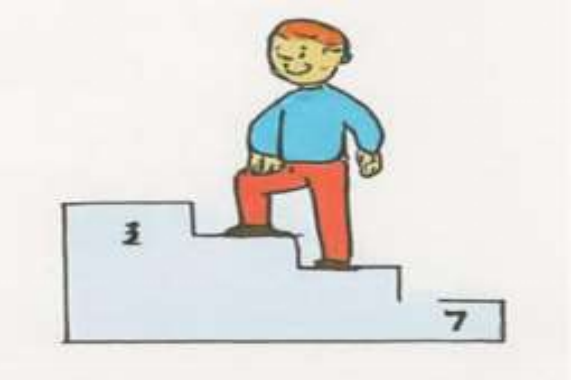

Рисунок 2.5 – Схема методики «Драбинка» О.І. Ліпкіної для дослідження самооцінки дитини

Оцінювання:

6–7 сходинка – висока самооцінка;

4–5 – адекватна або занижена;

1–3 – низька самооцінка, невпевненість у собі.

Значення: дозволяє виявити заниження самооцінки як фактор, що перешкоджає мовленнєвій активності й соціальній ініціативності [8, 97].

Метод 3. «Коло спілкувань»

Мета: вивчити характер соціальних зв'язків дитини, емоційне ставлення до оточення, комфорт у спілкуванні [9, 102].

Процедура:

Дитині пропонується намалювати велике коло та зобразити в ньому себе (центр кола).

Потім дитина має розташувати інших людей (батьків, вихователів, однолітків, педагогів) у колі за ступенем близькості до себе.

Інструкція: «Намалюй себе в середині кола, а потім – людей, з якими ти спілкуєшся. Хто до тебе ближче – малюй ближче до центру».

Рисунок 2.6 – Схема виконання проєктної методики «Коло спілкувань»

Оцінювання:

Наявність великої кількості фігур поблизу центру – високий рівень довіри й соціальної адаптації.

Відсутність дорослих або дітей – ознака замкнутості, ізоляції.

Далеке розміщення всіх – емоційна відчуженість.

Значення: метод виявляє бар’єри у спілкуванні, труднощі у побудові емоційно комфортного середовища, що впливає на впевненість у собі [9, 104].

Метод 4. Методика «Будиночок»

Мета: з’ясувати, як дитина сприймає себе у системі міжособистісних стосунків, у родині, в колективі; визначити рівень психологічного комфорту, безпеки [7, 49].

Процедура:

Дитині пропонується намалювати будиночок, а потім пояснити, хто в ньому живе, де знаходиться вона, хто поруч.

Варіант інструкції: «Намалюй будиночок, у якому тобі було б добре жити. Покажи, де ти, де мама або тато, друзі».

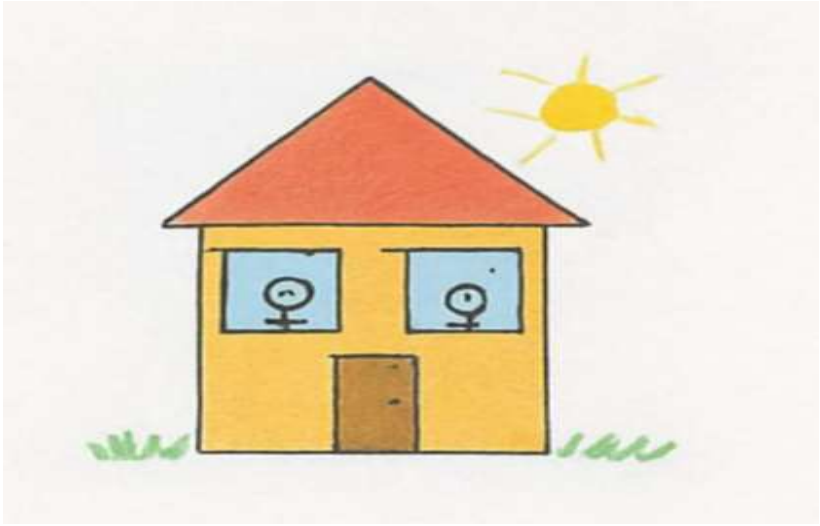

Рисунок 2.7 – Приклад виконання проєктної малюнкової методики «Будиночок» (з акцентом на відображені міжособистісних стосунків)

Інтерпретація:

Центральне розміщення себе, яскраві кольори, відкрита архітектура – відчуття безпеки, прийняття.

Відсутність себе або дорослих – тривожність, емоційне дистанціювання.

Темні кольори, вікна без світла, високі паркани – емоційне напруження, замкнутість.

Значення: малюнок дозволяє глибше зрозуміти внутрішні переживання дитини, що важливо для визначення факторів, які формують або блокують впевненість у собі [7, 50; 10, 61].

2.5 Аналіз результатів діагностики

У процесі емпіричного дослідження було проведено комплексну оцінку рівня сформованості ключових психологічних характеристик у дітей із мовленнєвими порушеннями. Для цього застосовувалися як спостереження, так і спеціальні тестові методики – “Драбинка”, “Коло спілкувань” та “Будиночок”. Дані методи дозволили всебічно охарактеризувати рівень впевненості в собі, самоконтролю, соціальної взаємодії та емоційної стабільності [7, 45; 8, 96; 9, 102].

Для наочного відображення отриманих результатів були використані різні типи діаграм:

Кругова діаграма (Рисунок 1) ілюструє розподіл рівнів сформованості впевненості в собі серед дітей, які брали участь у дослідженні. Зокрема, вона наочно демонструє пропорції дітей із високим, середнім та низьким рівнями впевненості [7, 47].

35% дітей мають низький рівень впевненості у собі, що є суттєвою проблемою, адже низька впевненість може негативно впливати на мотивацію до навчання та соціальну адаптацію [10, 60].

45% дітей демонструють середній рівень впевненості, що свідчить про наявність потенціалу для подальшого розвитку та потребу в підтримці [10, 61].

Лише 20% дітей характеризуються високим рівнем впевненості, що підкреслює актуальність цілеспрямованої роботи над формуванням цього важливого показника [7, 48].

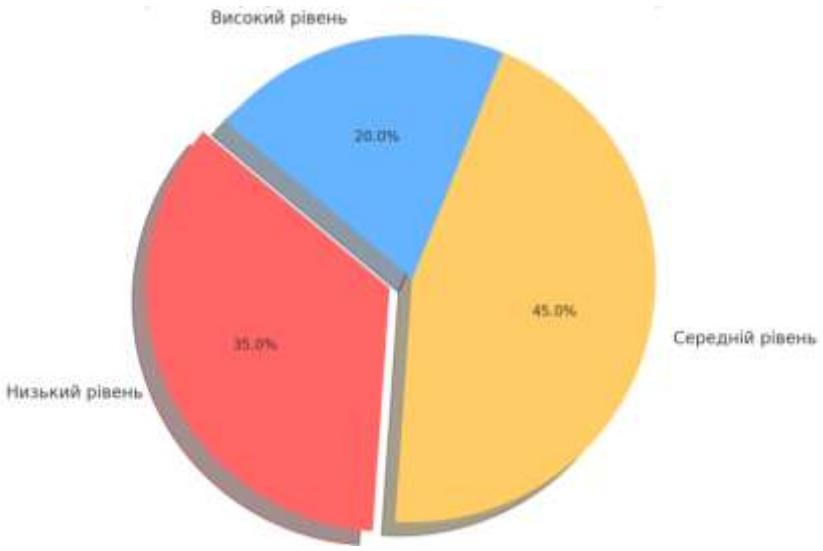

Рисунок 2.8 – Розподіл рівнів сформованості впевненості в собі серед дітей

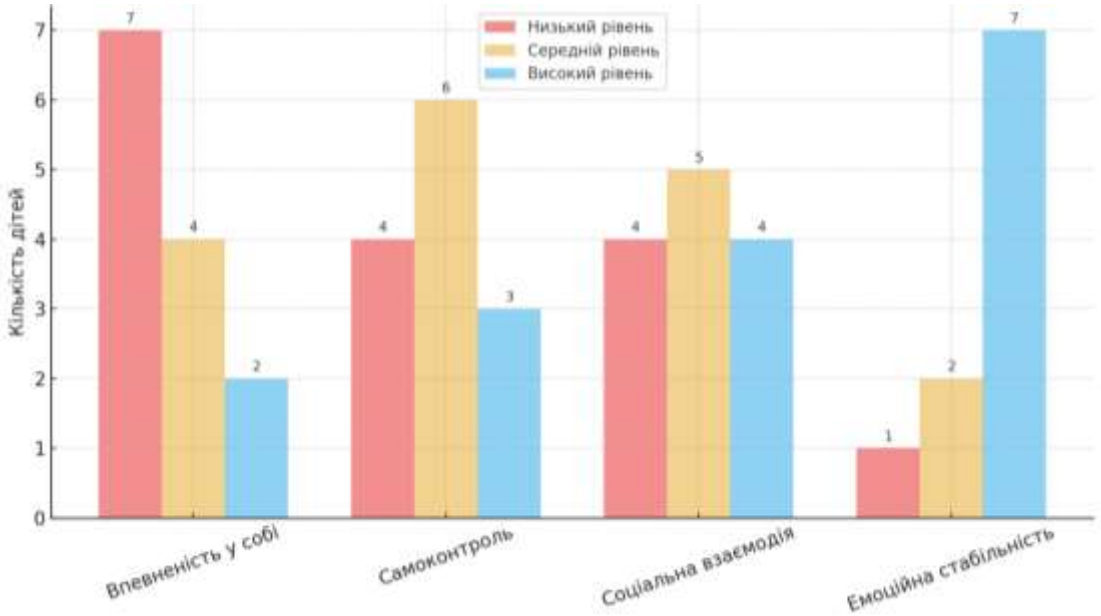

Рисунок 2.9 – Рівні сформованості психологічних показників

Гістограма ілюструє порівняння рівнів сформованості основних психологічних показників серед дітей із мовленнєвими порушеннями: впевненості у собі, самоконтролю, соціальної взаємодії та емоційної стабільності.

Найвищий рівень розвитку продемонстровано в показнику емоційної стабільності – більшість дітей (7 осіб) мають високий рівень, що свідчить про

їхню здатність адаптуватися до різних життєвих ситуацій. Показник самоконтролю, навпаки, характеризується переважно середнім рівнем, що відображає сформованість базових вольових навичок у більшості дітей.

Водночас, найнижчі результати спостерігаються у рівні впевненості в собі, де значна частина дітей (7 осіб) має низькі значення. Це співпадає з типовими складнощами, які відчувають діти із мовленнєвими порушеннями у сфері самооцінки та соціальної адаптації [8, 97; 9, 105].

Соціальна взаємодія розподілена приблизно рівномірно між низьким та середнім рівнями, що вказує на потребу у розвитку комунікативних навичок.

Підсумовуючи:

Аналіз діаграм і табличних даних підтвердив, що більшість дітей із мовленнєвими порушеннями мають середній рівень сформованості таких психологічних характеристик, як впевненість у собі (45%), самоконтроль (50%), соціальна взаємодія (40%) та емоційна стабільність (40%).

Водночас суттєва частина дітей має низький рівень впевненості у собі (35%), що створює ризики для їхньої мотивації та успішної соціалізації. Саме тому виявлена потреба в цілеспрямованій психолого-логопедичній підтримці, спрямованій на розвиток саме цих аспектів.

Висновки за результатами діагностики:

У більшості дітей із мовленнєвими порушеннями формується середній рівень вольових якостей, соціальних навичок і емоційної стабільності [10, 61].

Виявлення помірного чи низького рівня впевненості у собі підтверджує необхідність застосування інтегрованих підходів, що поєднують логопедичну корекцію з психологічною підтримкою [7, 48].

Для підвищення рівня впевненості рекомендується впроваджувати методики, які розвивають самоконтроль, емоційну стійкість і мотивацію, а також створювати ситуації успіху, що посилюють позитивне сприйняття себе дитиною [8, 97; 9, 105].

2.6 Висновки щодо рівня впевненості в собі у дітей з мовленнєвими порушеннями

Проведене дослідження дозволило визначити загальні тенденції щодо рівня сформованості впевненості в собі у дітей із мовленнєвими порушеннями. На основі кількісного та якісного аналізу результатів, зокрема даних діагностики (методика “Драбинка”, спостереження, метод “Коло спілкувань” тощо), а також аналізу побудованих графіків, виявлено, що переважна більшість дітей мають низький або середній рівень впевненості в собі [7, 45; 8, 96; 9, 102].

Зокрема, 35% дітей (7 осіб) продемонстрували низький рівень впевненості, що вказує на наявність значущих психологічних бар’єрів у спілкуванні, низьку самооцінку та схильність до уникання соціальної взаємодії. Такий рівень сформованості впевненості може стати перешкодою для адаптації дитини в освітньому середовищі, обмежувати її активність і здатність висловлювати власну думку.

45% дітей (9 осіб) мають середній рівень впевненості, що свідчить про частково сформовані механізми самоусвідомлення та соціальної поведінки. Такі діти виявляють готовність до взаємодії, але потребують цілеспрямованої підтримки та заохочення для повноцінного розкриття внутрішнього потенціалу.

Лише 20% дітей (4 особи) характеризуються високим рівнем впевненості в собі. Вони здатні вільно виражати думки, легко вступають у контакт з дорослими та однолітками, демонструють стійкість у складних ситуаціях, що свідчить про ефективно сформовані мовленнєві та емоційні навички.

На основі аналізу гістограми (Графік 1), де порівнювалися рівні основних психологічних характеристик, видно, що саме впевненість у собі є найменш сформованою серед обраних параметрів (у порівнянні із самоконтролем, соціальною взаємодією та емоційною стабільністю). Це

дозволяє зробити висновок про важливість системної корекційно-розвивальної роботи саме в цьому напрямку.

Отримані результати пояснюються низкою факторів:

- Комунікативні труднощі у дітей із мовленнєвими порушеннями знижують їх здатність ефективно взаємодіяти з соціальним оточенням;

- Емоційна напруга та страх помилитися призводять до зниження самооцінки;

- Труднощі у прийнятті самостійних рішень та високий рівень тривожності можуть викликати уникання активної участі в колективних формах діяльності.

Разом з тим, діти демонструють емоційний потенціал та готовність до розвитку, особливо за умов стабільної підтримки з боку дорослих (батьків, педагогів, логопеда та психолога).

Таким чином, впевненість у собі у дітей із мовленнєвими порушеннями є динамічним утворенням, розвиток якого тісно пов’язаний з рівнем мовленнєвих навичок, позитивним досвідом спілкування та підтримуючим середовищем. Діти з кращими комунікативними вміннями зазвичай мають вищий рівень самоповаги й активніше проявляють себе в колективі.

Висновок:

Формування впевненості в собі вимагає комплексного психолого-логопедичного підходу, який включає:

- розвиток комунікативних навичок;

- створення ситуацій успіху;

- емоційну підтримку;

- мотиваційний супровід;

- врахування індивідуальних особливостей дитини [8, 97; 9, 105]

Таке поєднання зусиль логопеда і психолога забезпечує не лише мовленнєвий розвиток, а й підвищення рівня самоповаги, емоційного благополуччя та успішної соціальної адаптації дитини.

РОЗДІЛ 3
ПСИХОЛОГО-ЛОГОПЕДИЧНІ ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ ВПЕВНЕНОСТІ В СОБІ У ДІТЕЙ ІЗ МОВЛЕННЄВИМИ ПОРУШЕННЯМИ

3.1. Принципи та завдання корекційно-розвивальної роботи

Корекційно-розвивальна робота з дітьми, які мають мовленнєві порушення, потребує інтегрованого підходу, що поєднує логопедичну та психологічну підтримку. Зважаючи на результати дослідження, в якому виявлено, що значна частина дітей демонструє низький або середній рівень впевненості в собі, особливої актуальності набуває саме психолого-логопедичний підхід, який дозволяє не лише формувати мовленнєві навички, а й розвивати емоційно-вольову сферу, зміцнювати самооцінку та соціальні навички дитини [12, 45].

Принципи корекційно-розвивальної роботи.

Індивідуалізація

У центрі уваги – унікальна дитина з її особистими потребами, можливостями, темпом розвитку та характером порушення мовлення. Програма корекції складається з урахуванням:

- рівня сформованості мовленнєвих функцій;
- психоемоційного стану;
- особистісних ресурсів дитини;
- умов родинного виховання.

Комплексність

Формування впевненості в собі неможливе без одночасного розвитку комунікативної компетентності та емоційної стійкості [12, 46]. Комплексний підхід передбачає:

- поєднання логопедичних занять із психоемоційною підтримкою;

- взаємодію фахівців (логопед, психолог, дефектолог, педагог);

- роботу не лише з дитиною, а й з її найближчим соціальним оточенням (родина, однолітки).

Поступовість і системність

Заняття проводяться поетапно: від простого до складного, з опорою на вже сформовані вміння. [11, 34].Системність забезпечує:

- закріплення досягнень;

- подолання регресій;

- контроль динаміки розвитку.

Позитивна мотивація

Зважаючи на схильність дітей із мовленнєвими порушеннями до заниження самооцінки, особливо важливо:

- створювати ситуації успіху;

- надавати позитивне підкріплення;

- формувати віру у власні сили через малі, але стабільні досягнення [12, 47]:

Емоційна підтримка

Діти мають бути впевненими у тому, що помилка – це не поразка, а крок до розвитку. Завдання фахівця:

- створити довірливу атмосферу;

- підтримувати емоційний баланс дитини;

- знижувати рівень тривожності;

- навчати керувати емоціями [11, 35].

Залучення сім'ї

Успішність корекційної роботи значною мірою залежить від активної участі батьків. Робота з родиною включає:

- психопросвітництво;

- консультування щодо домашньої підтримки;

- формування єдиного підходу до дитини вдома і в закладі освіти [12, 48].

Завдання корекційно-розвивальної роботи.

Завдання вибудовуються у відповідності до виявлених потреб та психологічних особливостей дітей із мовленнєвими порушеннями, з акцентом на розвиток впевненості в собі:

- Розвиток мовленнєвих функцій;

- вдосконалення фонематичного слуху, словникового запасу, граматичної будови мовлення;

- подолання специфічних мовленнєвих дефектів;

- формування комунікативної компетентності як основи для соціальної взаємодії [11, 36].

Формування позитивного ставлення до себе:

- підвищення самооцінки;

- усвідомлення власних сильних сторін;

- підтримка позитивної “Я-концепції”.

Розвиток емоційної сфери

- навчання ідентифікувати, називати та контролювати емоції;

зниження рівня тривожності;

- формування емоційної стабільності як основи для внутрішньої впевненості.

Виховання вольових якостей:

- формування навичок самоконтролю, зосередженості, доведення справ до кінця;

- розвиток терплячості, наполегливості, внутрішньої мотивації.

Стимулювання соціальної активності

- формування навичок взаємодії з однолітками;

- розвиток здатності до спільної діяльності;

- корекція труднощів у соціальній поведінці.

Формування мотивації до навчання та спілкування

- створення умов, у яких дитина відчуває цінність своїх зусиль;

- використання ігрової мотивації;

- впровадження елементів змагальності, творчості, похвали.

Психолого-педагогічна підтримка:

- супровід дитини у процесі навчання;

- психологічна діагностика динаміки змін;

- індивідуальні рекомендації педагогам і батькам [12, 51].

Отже, ефективна корекційно-розвивальна робота з дітьми, які мають мовленнєві порушення, повинна виходити за межі лише логопедичної корекції. Вона має бути спрямована на гармонійний розвиток особистості дитини, її емоційної сфери, самосприйняття та впевненості в собі. Лише за умов цілісного підходу можна досягти стійких позитивних результатів у психологічному та мовленнєвому розвитку дитини.

3.2 Програма формування впевненості в собі (цілі, етапи, вправи)

Загальна мета програми.

Основною метою програми є розвиток стійкої впевненості в собі у дітей з мовленнєвими порушеннями шляхом поєднання логопедичних і психологічних методів впливу [11, 32].

Це досягається через:

- підвищення самооцінки;

- розвиток позитивної «Я-концепції»;

- формування емоційної стабільності;

- активізацію комунікативної діяльності в умовах підтримки й прийняття [12, 46].

Конкретні цілі програми:

Формування усвідомлення особистісних ресурсів;

Допомогти дитині помічати свої успіхи;

Навчити оцінювати власні досягнення без надмірної самокритики.

Підвищення мотивації до мовленнєвої та пізнавальної діяльності

Створення середовища, в якому дитина відчуває, що її зусилля мають сенс;

Впровадження системи позитивного підкріплення.

Формування навичок емоційної саморегуляції

Навчити розпізнавати, називати та виражати свої емоції;

Показати стратегії подолання тривоги, страху, невпевненості.

Розвиток соціальних навичок і комунікативної компетентності [11, 33].

Удосконалення вмінь співпрацювати, просити допомоги, дотримуватися черговості у грі;

Подолання сором'язливості та страху спілкування.

Надання позитивного досвіду успіху

Організація діяльності так, щоб дитина досягала результатів, які підкріплюються словами схвалення та візуальними підказками;

Створення ситуацій, у яких дитина є активним учасником, а не пасивним спостерігачем [11, 34].

Етапи реалізації програми

1. Діагностично-підготовчий етап

Тривалість: 1–2 тижні

Мета: встановити рівень розвитку дитини, налагодити емоційний контакт, створити мотивацію до занять.

Завдання:

Проведення комплексної діагностики (мовленнєвої, емоційної, соціальної сфер);

Спостереження за поведінкою, особливостями комунікації;

Визначення стартового рівня впевненості в собі (використання методик: "Драбинка", "Будиночок", спостереження);

Побудова довірливих стосунків з дитиною.

Приклади вправ:

"Малюнок себе": дитина малює себе – фахівець аналізує самообраз, деталі, емоційний фон;

"Хто я?": гра з картками, на яких зображено якості або вміння (сильний, добрий, вміє складати пазли тощо) – дитина вибирає ті, що їй підходять;

"Коло довіри": психологічні ігри на знайомство та створення безпечного середовища (наприклад, передавання іграшки зі словами підтримки) [11, 36].

2. Корекційно-розвивальний етап.

Тривалість: 6–8 тижнів.

Мета: активне формування впевненості в собі через вправи, логопедичну корекцію, психоемоційну підтримку.

Напрями роботи та приклади вправ:

1. Розвиток мовлення через позитивну взаємодію.

Мета: подолання мовленнєвих бар'єрів, розвиток активного словника, вміння висловлювати власні думки.

Вправи:

"Відкрий чарівну скриньку": дитина витягує з коробки предмет і описує його (форма, колір, призначення);

"Склади історію про себе": логопед разом із дитиною складає коротке оповідання з акцентом на її сильні сторони;

"Покажи і розкажи": дитина показує жестами чи іграшками ситуації (радість, смуток), а потім словами їх описує.

2. Розвиток емоційної сфери та саморегуляції

Мета: допомогти дитині краще розуміти свої почуття, навчити управляти емоціями.

Вправи:

"Емоційні маски": дитина одягає маски з певними емоціями і грає роль (що відчуває персонаж?);

"Скринька тривог": дитина кладе в неї малюнок або символ своїх страхів, потім обговорює, як їх можна подолати;

"Термометр настрою": дитина щодня відмічає свій настрій і коротко пояснює чому.

3. Розвиток впевненості через ситуації успіху

Мета: зміцнення самооцінки та віри у власні сили.

Вправи:

"Книга моїх досягнень": дитина збирає свої маленькі перемоги (від гарної вимови до ввічливої поведінки);

"Свято вміння": демонстрація дитячих успіхів перед іншими дітьми чи батьками (наприклад, “Сьогодні я чітко сказав складне слово!”);

"Складаємо себе": пазл, на якому кожен елемент – риса або досягнення дитини (“Я добрий”, “Я малюю”, “Я слухаю” тощо).

4. Розвиток соціальних навичок та взаємодії

Мета: навчити співпраці, спілкуванню без страху.

Вправи:

"Парна гра": виконання завдань у парах (“Побудуй вежу разом з другом”);

"Лист другові": малюнок або короткий запис, адресований уявному другу з позитивним посланням;

"Коробка взаємодії": дитина тягне завдання, пов’язане з комунікацією (“Запропонуй допомогу”, “Похвали когось” тощо).

3. Узагальнюючо-оцінювальний етап

Тривалість: 1–2 тижні

Мета: оцінити ефективність програми, зафіксувати позитивні зміни.

Завдання:

Повторна діагностика рівня впевненості в собі;

Аналіз змін у мовленнєвому, емоційному та соціальному розвитку;

Надання рекомендацій для подальшої підтримки вдома і в навчальному середовищі;

Проведення “уроку успіху” – заняття, на якому підбиваються підсумки й підкреслюються індивідуальні досягнення дитини.

Вправи:

"Моя драбинка змін": дитина порівнює свій теперішній рівень (за методикою “Драбинка”) з тим, що був раніше;

"Зірочка впевненості": дитина позначає, у чому стала впевненішою (говорити, відповідати, грати тощо);

"Щоденник досягнень": фінальне оформлення особистого щоденника перемог.

3. Закріплювально-підсумковий етап.

Повторне оцінювання результатів, обговорення досягнень з дитиною і батьками.Формування рекомендацій для подальшої підтримки впевненості в собі вдома та в навчальному середовищі.

Для досягнення цілей програми використовуються різноманітні вправи, які можна умовно поділити на кілька напрямків:

1. Вправи на розвиток емоційної компетентності

«Відгадування емоцій» – дитині пропонують розпізнати емоції на картинках, фотографіях або за мімікою педагога.

«Мої почуття» – малювання або опис власних емоційних станів, створення «емоційного щоденника».

2. Вправи на розвиток комунікативних навичок

Рольові ігри – моделювання простих соціальних ситуацій для практики мовлення та взаємодії.

Гра «Коло спілкування» – послідовне висловлення думок у групі з підтримкою педагога.

3. Вправи на підвищення самооцінки та впевненості

«Ситуації успіху» – створення завдань, які дитина може виконати успішно, з подальшим похвалою і обговоренням.

«Мій портрет» – опис власних сильних сторін, позитивних рис із допомогою малюнків або слів [11, 38].

4. Логопедичні вправи з емоційною підтримкою

Корекція звуків у ігровій формі з використанням заохочення і позитивного зворотного зв’язку.

Вправи на розвиток зв’язного мовлення із врахуванням емоційного стану дитини.

Програма має на меті не лише покращення мовленнєвих навичок, а й формування у дитини стійкої внутрішньої впевненості, що сприятиме її успішній соціалізації та психоемоційному благополуччю. Психолого-логопедичний підхід дозволяє врахувати індивідуальні особливості дітей з мовленнєвими порушеннями, поєднуючи корекцію мовлення з розвитком психологічних ресурсів [11, 39; 12, 53].

Таблиця 3.1 – Зміст корекційно – розвивальної програми за етапами

Етап програми	Напрям роботи	Назва вправи	Короткий опис/мета
1.Діагностично-підготовчий	Діагностика, адаптація	1«Малюнок себе» 2 «Хто я?» «Коло довіри»	Дослідження самообразу, початкового рівня самооцінки Усвідомлення позитивних якостей через вибір образів Створення безпечного емоційного середовища
2.Корекційно-розвивальний	Розвиток мовлення	«Відкрий чарівну скриньку» «Склади історію про себе» «Покажи і розкажи»	Опис предметів, активізація мовленнєвої ініціативи Створення оповідання з акцентом на сильних сторонах Розвиток навичок емоційного вираження
	Емоційна саморегуляція	«Емоційні маски» «Скринька тривог» «Термометр настрою»	Розпізнавання та імітація емоцій, розвиток емоційного інтелекту Робота зі страхами, створення метафор подолання Щоденне спостереження за емоційним станом

Продовження таблиці 3.1

	Формування впевненості	«Книга моїх досягнень» «Свято вміння» «Складаємо себе»	Фіксація особистих перемог, підвищення віри у власні сили Публічна демонстрація здобутків, укріплення соціальної сміливості Візуалізація своїх позитивних рис у вигляді пазла
	Соціальна взаємодія	«Парна гра» «Лист другові» «Коробка взаємодії»	Формування навичок співпраці Стимуляція комунікативної активності через позитивне повідомлення Завдання на підтримку та емоційне включення в групову діяльність
3.Узагальнюючо-оцінювальний	Підсумок, оцінка змін	«Моя драбинка змін» «Зірочка впевненості» «Щоденник досягнень»	Самооцінка змін порівняно з початковим станом Рефлексія: у чому я став(-ла) впевненішим(-ою) Оформлення підсумків, фіксація прогресу

3.3 Психологічні ігри та логопедичні завдання як інструменти розвитку впевненості

1. Вступ: значення гри як терапевтичного інструменту

Психологічна гра – це спеціально організована діяльність, спрямована на розвиток емоційної сфери, соціальної взаємодії, саморегуляції та самоусвідомлення. [14, 18].У роботі з дітьми з мовленнєвими порушеннями гра є не лише способом навчання, а й засобом впливу на внутрішній світ дитини [13, 22]

Гра – це “мова” дитини, через яку вона висловлює свої почуття, страхи, бажання і досвід.

2. Навіщо потрібні психологічні ігри у формуванні впевненості

Психологічні ігри допомагають:

- Знизити тривожність і страх помилитися;

- Навчитися емоційної виразності та розуміння почуттів;

- Сформувати позитивний образ Я (Я-концепцію);

- Розвивати навички спілкування і взаємодії;

- Створити ситуації успіху, що підсилюють впевненість у собі [13, 23].

Ігри не нав’язують дитині знання, а створюють умови, в яких вона самостійно вчиться справлятися з труднощами, проявляти ініціативу, долати бар’єри в мовленні та спілкуванні.

3. Психологічні ігри: мета і короткий опис

Гра «Емоційна міміка»

Мета: формування вміння розпізнавати і виражати емоції.

Опис: діти показують певну емоцію за допомогою міміки, а інші її вгадують. Потім обговорюють, у яких ситуаціях така емоція виникає.

Навіщо: це розвиває емоційний інтелект і допомагає дитині впевнено виражати свої почуття [14, 19].

Гра «Коло підтримки»

Мета: розвиток самооцінки через позитивний зворотний зв'язок.

Опис: кожна дитина чує компліменти або приємні слова від інших учасників.

Навіщо: це формує відчуття прийняття та важливості, зміцнює впевненість у собі [13, 24].

Гра «Щасливе місце»

Мета: зниження тривожності і створення внутрішнього ресурсу безпеки.

Опис: у релаксаційній атмосфері дитина уявляє місце, де їй спокійно і добре.

Навіщо: це формує емоційну стабільність – базу для впевненості [14, 20].

4. Логопедичні вправи як ресурс впевненості

Чому логопедичні завдання – не лише про вимову?

Логопедична робота не обмежується корекцією звуків. Вона:

- Розвиває мовлення як засіб самовираження;

- Підвищує впевненість у спілкуванні;

- Дає змогу дитині відчути свій прогрес – а отже, й віру у власні сили.

5. Логопедичні завдання: приклади та пояснення

Гра «Весела артикуляція»

Мета: розвиток мовленнєвої моторики в ігровій формі.

Опис: вправи на вимову звуків супроводжуються смішними назвами, елементами театру, дзеркалами.

Навіщо: допомагає зняти напругу, включає елемент задоволення й мотивації [13, 25].

Вправа «Розповідь за картинками»

Мета: формування зв’язного мовлення.

Опис: дитина розповідає історію за послідовністю малюнків.

Навіщо: розвиває мислення, структуру мови, логіку – а це впливає на впевненість у самовираженні [13, 26].

Гра «Коло спілкування»

Мета: навчити спілкуватися в групі, слухати і відповідати.

Опис: діти по черзі розповідають про себе або задають запитання іншим.

Навіщо: тренує діалог, ініціативність у спілкуванні, навички міжособистісної взаємодії [14, 22].

6. Висновки і практичне значення

Поєднання психологічних ігор із логопедичними завданнями створює єдиний корекційний простір, у якому дитина не тільки розвиває мовлення, а й отримує емоційну підтримку, вчиться вірити в себе.

Таке цілісне середовище сприяє:

- формуванню стійкої мотивації до навчання і спілкування;

- зниженню тривожності, страху мовленнєвих помилок;

- покращенню загального психологічного благополуччя дитини [13, 27; 14, 23].

3.4 Роль сім'ї та педагогів у підтримці впевненості дитини

Формування впевненості в собі у дітей із мовленнєвими порушеннями є складним багатокомпонентним процесом, який неможливо успішно реалізувати без системної підтримки найближчого соціального оточення – сім'ї та педагогів. Їхня взаємодія істотно впливає на ефективність корекційно-розвивальної роботи, емоційний стан дитини, а також на її мотивацію до подолання труднощів [15, 31].

Роль сім'ї.

Сім'я є першою і найважливішою ланкою соціалізації дитини, де закладаються основи почуття безпеки, любові та прийняття. Згідно з теорією прив'язаності Дж. Боулбі, емоційна стабільність і підтримка в сімейному колі формують базу для розвитку стійкої впевненості у собі та позитивної Я-концепції.

Основними складовими сімейної підтримки є:

- Емоційна підтримка: створення сприятливого клімату, у якому дитина відчуває себе потрібною та цінною незалежно від рівня мовленнєвих навичок. Позитивне і терпляче ставлення батьків допомагає знизити рівень тривожності і страху перед спілкуванням.

- Активна участь у корекційній роботі: залучення батьків до логопедичних занять і психолого-корекційних процесів сприяє кращому засвоєнню навичок дитиною. Повторення вправ вдома, мотиваційна підтримка і відслідковування прогресу зміцнюють віру дитини у власні сили.

- Формування адекватної самооцінки: допомога дитині в усвідомленні її сильних сторін, заохочення досягнень (навіть маленьких) та навчання прийняттю помилок без зайвої критики сприяють підвищенню впевненості.

- Підтримка комунікативної активності: створення можливостей для вираження думок і почуттів у родинному колі та поза ним, що розвиває навички спілкування і самооцінку.

Важливо враховувати, що різні стилі виховання (демократичний, авторитарний, попустительський) мають різний вплив на розвиток впевненості. Демократичний стиль з підтримкою та заохоченням найсприятливіший для формування позитивної самооцінки [16, 12].

Роль педагогів

Педагоги (логопеди, вихователі, вчителі) відіграють ключову роль у створенні сприятливого освітнього середовища, що підтримує розвиток впевненості у дітей із мовленнєвими порушеннями.

Основні аспекти педагогічної підтримки включають:

- Професійна компетентність: педагог має глибоко розуміти особливості мовленнєвих порушень та психолого-логопедичні підходи для адекватного реагування на потреби дитини.

- Індивідуальний підхід: адаптація навчального процесу відповідно до рівня розвитку, темпу і психологічного стану дитини дозволяє уникнути перевантаження і фрустрації.

- Створення безпечного простору: атмосфера довіри, підтримки і доброзичливості, де дитина не боїться робити помилки і може експериментувати з мовою.

- Мотивація та позитивне підкріплення: використання похвали, ігрових методик і систематичного заохочення успіхів формує у дитини віру у власні сили.

- Співпраця з батьками: регулярний обмін інформацією про успіхи і труднощі дитини, надання рекомендацій для домашньої роботи, спільне планування корекційних заходів забезпечують цілісний і послідовний підхід [15, 33].

Спільна взаємодія сім’ї та педагогів

Ефективна підтримка впевненості дитини досягається через тісну співпрацю сім’ї і педагогів. Взаєморозуміння, довіра і регулярне спілкування формують єдине інформаційне поле, в якому дитина отримує комплексний і послідовний вплив [16, 15].

До ключових аспектів такої співпраці належать:

- Інформування та консультування батьків щодо особливостей розвитку дитини, способів підтримки впевненості і методів роботи вдома.

- Спільне планування корекційних заходів, які враховують індивідуальні потреби і можливості дитини.

- Організація спільних заходів і соціалізаційних активностей, що сприяють розвитку комунікативних навичок і зміцненню впевненості.

- Відсутність системної підтримки з боку сім'ї чи педагогів може призвести до зниження самооцінки, посилення тривожності, соціальної ізоляції та труднощів у навчанні і спілкуванні [15, 34].

Таким чином, роль сім'ї та педагогів у формуванні впевненості в собі дітей із мовленнєвими порушеннями є визначальною. Лише завдяки їхнім спільним зусиллям можна створити умови для всебічного розвитку дитини, її успішної адаптації і позитивної самооцінки.

3.5 Аналіз ефективності впроваджених засобів

Оцінка ефективності корекційно-розвивальної програми, спрямованої на формування впевненості в собі у дітей із мовленнєвими порушеннями, є ключовим етапом дослідження. Вона дозволяє не лише визначити, наскільки досягнуто поставлених цілей, але й коригувати методи роботи, підвищувати якість терапії та підтверджувати дієвість психолого-логопедичного підходу [17, 28].

Методи оцінки ефективності

Для комплексної діагностики та оцінки впливу програми були використані такі інструменти:

Спостереження за поведінкою і емоційним станом дитини

Відстежувалися зміни у поведінкових реакціях, активності, взаємодії з однолітками та дорослими, прояви емоційної стабільності чи тривожності.

Методика "Драбинка"

Використовувалася для оцінки рівня сформованості впевненості в собі. Вона дозволяє визначити, наскільки дитина відчуває себе успішною та здатною долати труднощі.

Метод "Коло спілкувань"

Служить для аналізу комунікативної активності, здатності ініціювати та підтримувати спілкування у різних соціальних контекстах.

Метод "Будиночок"

Дозволяє оцінити рівень емоційного комфорту, почуття безпеки та прийняття, що є важливим для формування внутрішньої впевненості.

Оцінка здійснювалась на початку (до впровадження програми) та після завершення курсу корекційно-розвивальної роботи, що дало змогу порівняти результати і простежити динаміку змін.

Основні результати.

Підвищення рівня впевненості в собі.

Після проведення програми більшість дітей демонструвала покращення у здатності виражати власні думки, брати ініціативу у спілкуванні, а також активніше включатися у колективні ігри. Спостерігалось суттєве зниження страху перед помилками і підвищення сміливості в комунікативних ситуаціях.

Зміни у емоційному стані.

Учасники стали більш емоційно стійкими, зменшилась тривожність, вони легше сприймали похвалу і адекватно реагували на критику, що свідчить про формування внутрішнього психологічного комфорту.

Покращення комунікативних навичок.

Значно зросла кількість ініціативних дій у взаємодії з ровесниками та дорослими, поліпшилась якість вербального вираження думок, що свідчить про позитивні зрушення в мовленнєвій активності і самооцінці.

Активізація пізнавальної діяльності.

Зросла мотивація до навчання, покращилась концентрація уваги під час занять, що сприяло більш ефективному засвоєнню корекційного матеріалу.

Графічне подання результатів.

Для наочного відображення динаміки ключових показників було побудовано діаграми, що ілюструють зміну рівнів до і після корекції:

Таблиця 3.2 – Порівняльні дані рівня впевненості, емоційної стабільності, комунікативної активності та мотивації до навчання до і після корекційної програми

Показник	До корекції (%)	Після корекції (%)
Рівень впевненості в собі	45	78
Активність у спілкуванні	40	75
Емоційна стабільність	50	80
Мотивація до навчання	42	77

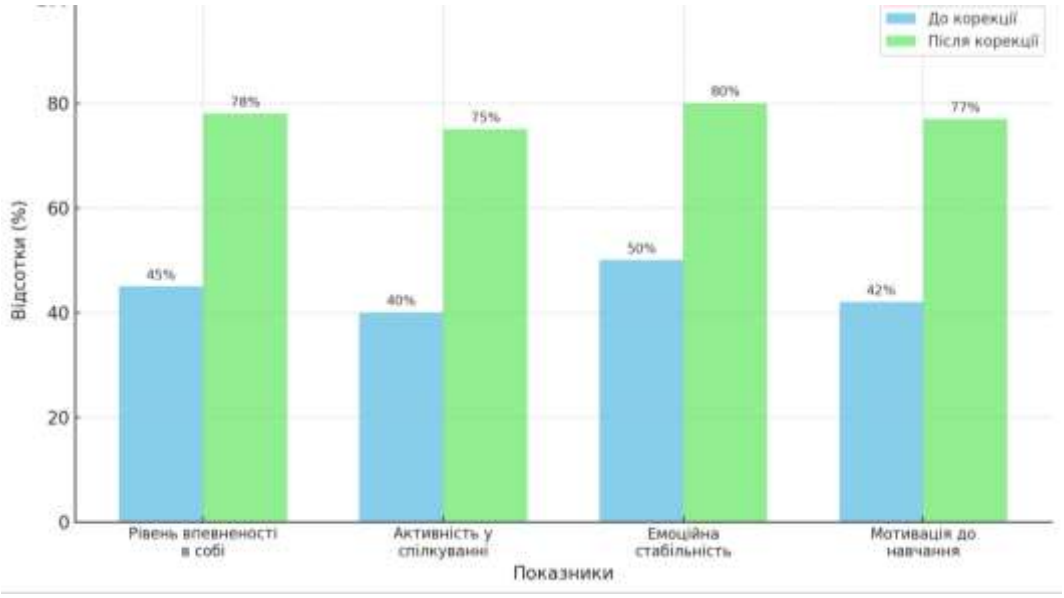

Рисунок 3.1 – Динаміка змін показників впевненості, емоційної стабільності, комунікації та мотивації після проведення корекційної програми

Після проведення корекційно-розвивальної роботи більшість дітей демонструвала покращення в умінні висловлювати власні думки, ініціювати спілкування та брати участь у колективних іграх. Відзначалося зниження страху перед помилками та збільшення сміливості у комунікації.

Як показано в таблиці 1 та на рисунку 1, спостерігається значне зростання рівня впевненості в собі (з 45% до 78%), активності у спілкуванні (з 40% до 75%), емоційної стабільності (з 50% до 80%) та мотивації до навчання (з 42% до 77%).

Отримані результати підтверджують ефективність запропонованої програми, яка поєднує психологічні та логопедичні методики. Спільне застосування ігор, вправ на розвиток комунікації, емоційної регуляції та підтримки сприяє формуванню внутрішньої впевненості та покращенню соціальної адаптації дітей із мовленнєвими порушеннями.

Обговорення результатів

Отримані дані свідчать про високу ефективність запропонованої корекційно-розвивальної програми, яка комплексно поєднує психологічні ігри, логопедичні вправи та методики розвитку емоційної сфери. Такий підхід створює адаптивне середовище для дитини, сприяє формуванню внутрішньої впевненості, покращує соціальні та комунікативні навички.

Водночас, результати показують, що деякі діти потребують більш індивідуалізованого та тривалого втручання, що вказує на необхідність гнучкості і диференціації програми залежно від особливостей кожного випадку.

Рекомендації.

Продовжувати системний моніторинг розвитку дитини після завершення основного курсу корекції.

Використовувати індивідуальні плани розвитку для дітей із вираженими складнощами.

Залучати сім’ю до процесу оцінки і корекції, проводити регулярні консультації.

Розширювати спектр психологічних ігор і вправ відповідно до вікових і психологічних потреб.

3.6 Рекомендації для логопедів, психологів та батьків

Формування впевненості в собі у дітей із мовленнєвими порушеннями потребує скоординованої роботи логопедів, психологів і батьків. Поєднання логопедичного корекційного процесу з психологічною підтримкою створює комплексний підхід, який сприяє не лише покращенню мовлення, а й зміцненню емоційної стабільності та самооцінки дитини.

Для логопедів.

Індивідуалізація занять.

Підбирайте методики, враховуючи особливості мовленнєвих порушень і емоційний стан дитини. При високій тривожності починайте з ігор і вправ, що знижують напруження та створюють позитивний досвід.

Приклад вправи:

“Повторюй за мною” – відпрацювання звуків у веселій формі з використанням міміки та жестів.

Створення позитивного емоційного клімату.

Використовуйте похвалу, заохочення, системи нагород (наклейки, бали) для підвищення мотивації та створення ситуацій успіху.

Інтеграція психологічних технік.

Впроваджуйте ігри на розвиток емоційної компетентності, наприклад, “Вгадай емоцію” за допомогою картинок, а також дихальні техніки й вправи на релаксацію.

Розвиток комунікативних навичок.

Створюйте завдання, що стимулюють висловлення думок і почуттів, навчайте конструктивній взаємодії з однолітками та дорослими.

Приклад вправи:

“Історії зі смайликами” – створення коротких оповідей із використанням карток із зображенням емоцій.

Консультації для логопедів:

“Індивідуальні методики корекції мовлення з урахуванням емоційного стану дитини”

“Як формувати позитивний емоційний клімат на заняттях”

“Впровадження психологічних технік у логопедичну практику”

Для психологів.

Психологічна діагностика.

Оцінюйте емоційний стан, рівень тривожності, самооцінки, мотивації дитини для планування втручань.

Проведення психотерапевтичних занять.

Використовуйте арт-терапію, ігрову терапію, когнітивно-поведінкові методики для формування позитивної Я-концепції, емоційної стійкості і саморегуляції.

Приклад вправи:

“Дерево емоцій” – малювання і обговорення емоцій у різних ситуаціях.

Співпраця з логопедами.

Регулярно обмінюйтесь інформацією, проводьте спільні заняття для гармонійного розвитку мовлення і психоемоційної сфери.

Консультації для психологів:

“Психологічна діагностика дітей із мовленнєвими порушеннями”

“Ігрова терапія у корекції емоційної сфери”

“Методи когнітивно-поведінкової терапії для дітей з мовленнєвими порушеннями”

“Особливості співпраці психолога і логопеда”

Для батьків.

Активна участь у процесі корекції.

Регулярно відвідуйте консультації, виконуйте домашні завдання, підтримуйте дитину та відзначайте її успіхи.

Позитивний емоційний клімат вдома.

Уникайте надмірної критики і порівнянь; хваліть зусилля дитини; створюйте умови для відкритого вираження емоцій і думок.

Розвиток комунікативних навичок.

Часто розмовляйте з дитиною, читайте разом казки, грайте в рольові

ігри, що стимулюють мовлення і самовираження.

Спостереження за емоційним станом.

Своєчасно звертайтеся за допомогою при появі тривожності, замкнутості, агресії чи інших змін у поведінці.

Консультації для батьків:

“Як підтримувати дитину з мовленнєвими порушеннями вдома”

“Розвиток впевненості в собі у дитини через сімейне спілкування”

“Емоційна підтримка дитини: поради батькам”

“Як допомогти дитині подолати страх і тривожність”

“Роль спільної творчості та ігор у розвитку мовлення”

“Використання похвали та позитивного підкріплення у повсякденному житті”

Таблиця 3.3 – Рекомендовані вправи та заходи для розвитку впевненості в собі у дітей із мовленнєвими порушеннями

Для кого	Вправа / Захід	Мета / Опис
Логопеди	*“Повторюй за мною”*	Відпрацювання звуків у веселій формі з використанням жестів і міміки.
	“Історії зі смайликами”	Використання карток з емоціями для створення коротких оповідей, розвиток мовлення і емоцій.
	Дихальні вправи (“Куля спокою”, “Дихання животом”)	Зниження тривожності, розвиток навичок саморегуляції.
Психологи	*“Дерево емоцій”*	Малювання і обговорення емоцій, розвиток емоційної компетентності.
	Арт-терапія, ігрова терапія	Розкриття емоцій, формування позитивної Я-концепції.
	Когнітивно-поведінкові техніки	Навчання позитивному мисленню та контролю емоцій.
Батьки і діти	*Читання казок про подолання труднощів*	Обговорення почуттів персонажів, зміцнення довіри та розуміння.
	Спільні творчі заняття (малювання, ліплення)	Розвиток емоційного зв’язку, підтримка самовираження.
	Рольові ігри	Стимулювання мовлення, тренування комунікативних навичок.

Формування впевненості в собі у дітей із мовленнєвими порушеннями – результат тісної співпраці кваліфікованих фахівців та підтримки сім’ї. Індивідуалізований підхід, поєднання логопедичних і психологічних методик, а також розуміння і підтримка в родині створюють оптимальні умови для розвитку мовлення, емоційної стійкості та соціальних навичок дитини.

ВИСНОВКИ

Магістерська робота, присвячена формуванню впевненості в собі у дітей із мовленнєвими порушеннями на основі психолого-логопедичного підходу, комплексно розкриває проблематику впливу мовленнєвих порушень на психоемоційний розвиток дитини та визначає ефективні шляхи корекції цих аспектів. У роботі було досліджено теоретичні засади, проаналізовано сучасні підходи до формування впевненості в собі, а також виявлено взаємозв'язок між мовленнєвими труднощами і емоційною сферою дітей.

Проведений аналіз свідчить, що мовленнєві порушення значно знижують рівень самооцінки дитини, підвищують тривожність, ускладнюють соціальну адаптацію та створюють бар'єри у спілкуванні. Тому формування впевненості в собі має бути пріоритетним завданням у корекційній роботі з дітьми, що мають мовленнєві труднощі.

Емпірична частина роботи підтверджує, що психолого-логопедичний підхід, який поєднує логопедичні методики з психологічними інтервенціями, є найбільш ефективним для комплексного розвитку дитини. Індивідуалізація занять, створення позитивного емоційного клімату, застосування технік емоційної регуляції, а також активна участь батьків забезпечують стійке підвищення рівня впевненості в собі та покращення мовленнєвих навичок.

Розроблені рекомендації для логопедів, психологів і батьків містять конкретні вправи і заходи, спрямовані на формування емоційної компетентності, розвиток комунікативних умінь і зниження тривожності у дітей. Застосування таких рекомендацій у практиці сприяє не лише мовленнєвому покращенню, а й психологічній підтримці, що є запорукою гармонійного розвитку дитини та її успішної соціалізації.

Отже, дана магістерська робота робить вагомий внесок у розвиток теорії та практики психолого-логопедичного супроводу дітей із мовленнєвими порушеннями, відкриваючи нові можливості для ефективної

корекції мовлення і підтримки психоемоційного здоров’я. Практичне впровадження розроблених рекомендацій сприятиме покращенню якості життя таких дітей, їхньої адаптації у соціумі та розвитку впевненості у власних силах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Біленська Г.І. Логопедія : підручник для студентів. Київ : Слово, 2020. 220с.

2. Єфименко Т.І. Основи логопедії. Київ : Либідь 2017.

3.Ткаченко Т.А. Порушення мовлення у дітей: причини, корекція, профілактика. Харків : Ранок, 2018.

4. Макарова Т.А. Психологія впевненості в собі у дітей дошкільного віку. Харків : Основа, 2015.

5. Савінова Л.І. Емоційний розвиток дітей із ООП. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2021.

6. Данилюк О.О. Психологічні особливості дітей з порушеннями мовлення. Київ : КМ Академія, 2018.

7. Корнієнко О.М., Кононенко В.П. Логопедична психологія: інтеграція у практиці. Київ : Університет, 2021.

8. Лаптєва Л.А. Інтеграція логопедичної допомоги у роботі з дітьми. Харків : Основа, 2019.

9. Крутій К.Л. Система корекційної роботи логопеда з урахуванням психологічних особливостей дитини. Херсон : видавництво ХДУ, 2017.

10. Воронкова Н.В. Психологія розвитку дітей із порушеннями мовлення. Київ, 2015.

11. Петренко В.М. Психологія дітей із порушеннями розвитку. Львів, 2018.

12. Козлова С.В. Психологія самооцінки. Київ, 2016.

13. Смирнова І.В. Психологічні ігри у корекційній роботі з дітьми. Київ, 2019.

14. Бухало О.М. Ігрові технології у логопедичній практиці. Харків, 2020.

15. Кондратьєва Т.В. Методика дослідження у психології. Київ, 2017.

16. Особистість у розвитку: психологічна теорія і практика : монографія / за ред. С. Д. Максименка, В. Л. Зливкова, С. Б. Кузікової. Суми : Вид-во СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2015. 430 с.

17. Хом'як І.М. Корекційна робота з розвитку мовлення дітей дошкільного віку. Київ : Фенікс, 2021.

18. Пасічник А.А. Психолого-педагогічний супровід дітей з особливими освітніми потребами. Київ : Освіта України, 2022.

19. Коопера Н. Дитяча впевненість у собі. Як виховати щасливу дитину. Київ : КМ – Букс, 2020.

20. Коляда Н.В. Психологічні ігри в роботі з дітьми. Харків : Основа, 2016.

21. Ковальчук І.І. Психологія розвитку дітей з особливими освітніми потребами: навчальний посібник. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2019.

22. Гончаренко С.І. Психологічна допомога дітям з мовленнєвими порушеннями: теорія та практика. Київ : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2020.

23. Морозова О.В. Психологічна підтримка дітей з мовленнєвими порушеннями: методичний посібник. Харків : Фоліо, 2018.

24. Коваленко І.В. Розвиток мовлення у дітей дошкільного віку: методичні рекомендації. Одеса : Одеський державний університет, 2017.

25. Шевченко О.О. Психологія самооцінки у дітей з особливими освітніми потребами : монографія. Чернівці : Чернівецький національний університет, 2016.

26. Смирнова І.В. Арттерапія у корекційній роботі з дітьми: методичний посібник. Київ : Видавничий дім «Освіта», 2019.

27. Костенко О.В. Психологічна корекція тривожності у дітей: практичний посібник. Харків : Видавництво «Ранок», 2018.

28. Петренко В.М. Психологія розвитку дітей з мовленнєвими порушеннями: навчальний посібник. Львів : Видавництво Львівського університету, 2017.

29. Бондаренко Т.М. Логопедична робота з дітьми: теоретичні основи та практичні аспекти. Київ : Видавничий дім «Педагогічна преса», 2016.

30. Коваленко Н.О. Психологічна підтримка дітей з особливими освітніми потребами: методичні рекомендації. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2015.

31. Бондаренко Н.В. Розвиток емоційно – вольової сфери дітей дошкільного віку. Харків : Основа, 2019.

32. Левченко І.Ю. Психолого – педагогічне консультування сім'ї, що виховує дитину з порушеннями розвитку. Київ : Фенікс, 2017.

33. Синьов В.М. Психологія самооцінки та шляхи її корекції у дітей. Київ : Видавничий дім "Слово", 2021.

34. Савченко О.Я. Психологічні основи формування особистості в дошкільному віці. Київ : Видавничий дім "Освіта", 2018.

35. Бурлачук Л.Ф. Психологічна діагностика : навчальний посібник. Київ : Слово, 2019.

36.Павленко В.В. Психологія тривожності та її корекція у дошкільників. Київ : Видавничий дім "Освіта", 2020.

37. Войтенко Т.В. Методи арт-терапії у корекційній роботі з дітьми дошкільного віку. Харків : Ранок, 2021.

38. Божович Л.І. Проблеми формування особистості дитини. Київ : Книга, 2017.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Бланк анкети для психологічної діагностики дітей із мовленнєвими порушеннями

Показник	Ніколи	Рідко	Іноді	Часто	Завжди
Дитина проявляє занепокоєння перед новими завданнями					
Виявляє ініціативу у спілкуванні з іншими дітьми					
Легко засмучується через помилки					
Відчуває задоволення від власних досягнень					
Уникає нових ситуацій або ігор					
Прагне брати участь у групових заходах					
Часто демонструє страх або сором					
Виявляє впевненість у власних силах					
Легко переключається між завданнями					
Прагне отримувати схвалення від дорослих і однолітків					

Додаток 2

Бланк спостереження за дитиною

Прізвище, ім’я дитини: _____
Вік: _____ років
Дата спостереження: _____
Спостерігач (логопед/психолог): _____

1. Загальна активність

Показник	Варіанти (поставити ✔)	Коментар
Рівень активності	Низький , Середній , Високий.	
Рухова активність	Спокійна, помірна, надмірна	
Концентрація	Висока, середня, низька	

2. Контакт і взаємодія

Показник	Варіанти (поставити ✔)	Коментар
Контакт з дорослим	Швидко Частково повільно	
Контакт з однолітками	активно помірно відсутній	
Прояв ініціативи	Є частково відсутня	
Потреба в підтримці	висока Середня низька	

3. Поведінка

Показник	Варіанти (поставити ✔)	Коментар
Агресивні прояви	Так Ні	

Продовження таблиці

Спокійна поведінка	Так Ні	
Відповідність поведінки ситуації	Так Ні	
Стратегії емоційного виходу	Стрибки Плач інші	

4. Емоційний стан

Показник	Варіанти (поставити ✔)	Коментар
Емоційна лабільність	Низька Середня висока	
Реакція на фрустрацію	Спокійна Емоційна інтенсивна	
Настрій під час занять	позитивний нейтральний негативний	

5. Пізнавальна активність

Показник	Варіанти (поставити ✔)	Коментар
Інтерес до предметів/завдань	високий середній низький	
Спосіб засвоєння матеріалу	Зоровий практичний інший	
Здатність виконувати завдання самостійно	Так Частково Ні	

Загальні коментарі спостерігача:

_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____

Підпис: _____

Додаток 3

Анкета для батьків

(спостереження за впевненістю в собі, емоційним станом та мовленнєвим розвитком дитини)
Інструкція: оберіть варіант відповіді або впишіть свій коментар.

Як дитина реагує на труднощі?
□ намагається вирішити □ просить допомоги □ швидко відмовляється □ проявляє негативні емоції
Чи звертається дитина до дорослого по допомогу?
□ часто □ іноді □ рідко
Як дитина реагує на похвалу?
□ радіє, посміхається □ не реагує □ соромиться □ інше: _____
_____
_____
_____

Які емоції найчастіше проявляє дитина вдома?
□ радість □ спокій □ тривогу □ страх □ роздратування
Як дитина взаємодіє з однолітками?
□ легко вступає у гру □ грає поряд, але не разом □ уникає контактів
Чи говорить дитина про свої бажання та почуття?
□ так □ частково □ ні
Чи впевнено дитина користується мовленням у побуті (просить, пояснює, звертається)?
□ так □ іноді □ з труднощами □ ні

Коментарі батьків:
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____

Додаток 4

Корекційно-розвивальна програма формування впевненості в собі у дітей із мовленнєвими порушеннями (робота психолога, старша група дитячого садка / початкова школа)

1. Мета програми

Формування впевненості в собі, розвиток емоційної стійкості, самоконтролю та соціальних навичок у дітей із мовленнєвими порушеннями через психологічну роботу.

2. Завдання

Розвивати навички самоспостереження та саморегуляції емоцій;
Підвищувати мотивацію до навчальної та соціальної діяльності;
Активізувати соціальну взаємодію з однолітками та дорослими;
Формувати позитивну самооцінку та впевненість у собі;
Створювати ситуації успіху та надавати емоційну підтримку.

3. Принципи

Індивідуалізація: підбір психологічних вправ відповідно до особливостей дитини;
Поступовість: від простих вправ на розслаблення до складних соціальних ситуацій;
Позитивне підкріплення: акцент на успіхах та досягненнях;
Соціальна інтеграція: залучення до групових ігрових та комунікативних активностей;
Комплексність: психологічні вправи поєднуються з інтегрованими мовленнєвими та творчими завданнями.

4. Структура програми (детально)

Тиждень	Тривалість	Психологічна вправа / Метод	Матеріали	Інструкції для психолога	Очікувані результати
1	30 хв	Дихальні вправи “Глибокий вдих – повільний видих”	Килимок	Навчити дітей свідомо контролювати дихання, пояснити, як воно впливає на спокій та впевненість	Зниження тривожності, релаксація
1	35 хв	Арт-терапія “Мій настрій”	Папір, фломастери	Попросити намалювати власний настрій, обговорити кольори та форми, допомогти словами підтримки	Вираження емоцій, розвиток самоспостереження

Продовження таблиці

2	30 хв	Вправа “Комплімент другу”	Картки з позитивними словами	Моделювати ситуацію похвали, навчати говорити компліменти, підтримувати позитивну взаємодію	Підвищення самооцінки, розвиток соціальної взаємодії
2	35 хв	Психогімнастика “Напруження – розслаблення”	Килимок	Показати вправу на різні м’язи, навчити дітей відчувати напруження та розслаблення, обговорити відчуття	Формування навички самоконтролю
3	30 хв	Рольова гра “Привітання та знайомство”	Іграшки, картки	Навчати дітей соціальним сценаріям спілкування, моделювати поведінку, підтримувати участь всіх	Формування соціальних навичок, подолання сором’язливості
3	35 хв	Емоційний театр	Костюми, маски	Дати завдання показати емоції через міміку та голос, обговорити емоції кожної дитини, навчати виражати почуття	Висловлення емоцій, розвиток самовираження
4	30 хв	Вправа “Мої сильні сторони”	Папір, маркери	Дати завдання намалювати себе та свої сильні риси, обговорити, підтримувати позитивний зворотний зв’язок	Усвідомлення власних ресурсів, розвиток впевненості

Продовження таблиці

4	35 хв	Мікрогрупові обговорення	Картки, плакати	Стимулювати взаємодію, задавати питання про емоції та думки, підтримувати дружню атмосферу	Активізація комунікації, розвиток соціальних навичок
5	30 хв	Вправа “Сила похвали”	Картки з похвальними словами	Навчати дітей помічати успіхи однолітків, моделювати конструктивну похвалу	Підвищення самооцінки, розвиток емпатії
5	35 хв	Міні-проєкти “Мій день у школі”	Папір, фломастери	Дати завдання розповісти про себе, підтримувати мовну активність, похвалити за участь	Підвищення впевненості, розвиток самовираження
6-8	30 – 40 хв	Інтегровані психологічні вправи: рольові ігри, групові проєкти, ігрові діалоги	Різні матеріали	Комбінувати психологічні та мовленнєві завдання, забезпечувати емоційне підкріплення, підтримувати кожну дитину	Закріплення впевненості, розвиток емоційної стійкості та соціальних навичок

5. Особливості для психолога

Підтримувати позитивну атмосферу на кожному занятті;

Використовувати ситуації успіху та похвали для мотивації;

Моделювати соціальні ролі та взаємодії, допомагати дітям включатися у групові завдання;

Спостерігати за емоційним станом дітей, надавати індивідуальну підтримку;

Використовувати ігрові та арт-терапевтичні методи для розвитку самовираження;

Логопедичні вправи застосовуються лише як підтримка психологічної роботи.

Додаток 5
Зразки завдань і вправ для розвитку впевненості в собі у дітей із мовленнєвими порушеннями

Вправа «Сонечко»

Дитина називає (або показує картинками) свої сильні сторони. На аркуші малюється сонце, у промінчики записуються якості («Я добрий», «Я допомагаю», «Я гарно малюю»).

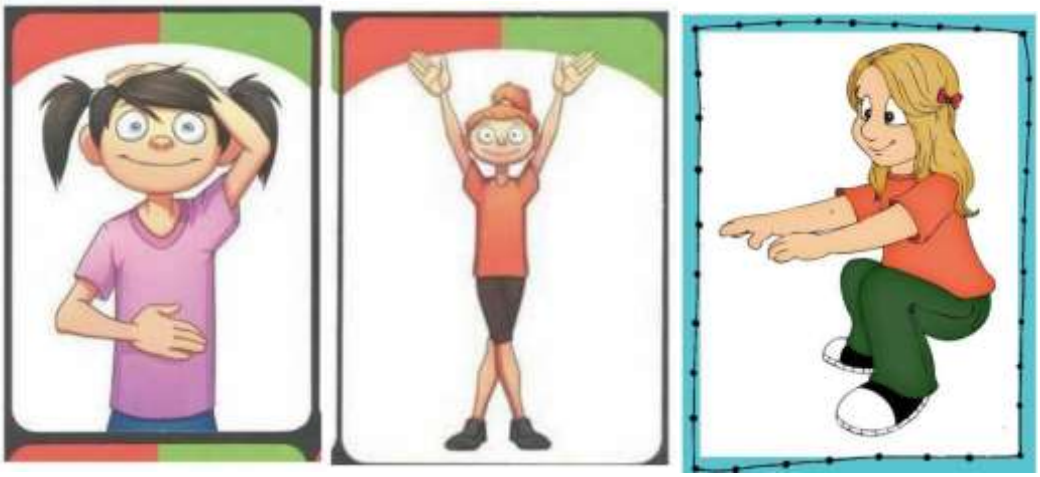

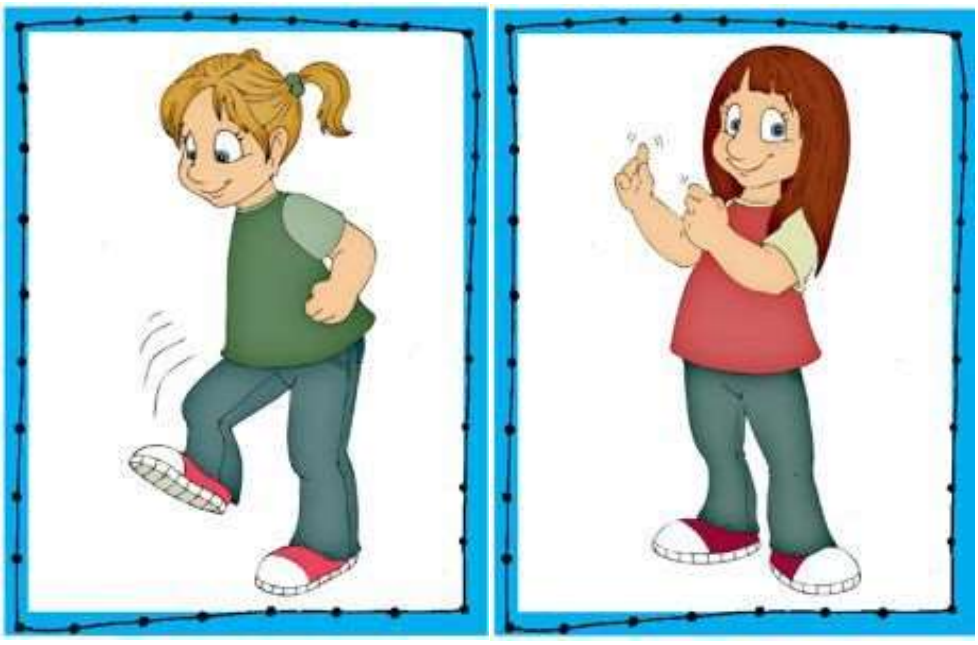

Гра «Я можу!»

Дитина по черзі показує дії (стрибок, плескання, малювання). Дорослий підкреслює: «Ти це можеш!». Дитина повторює: «Я можу!»

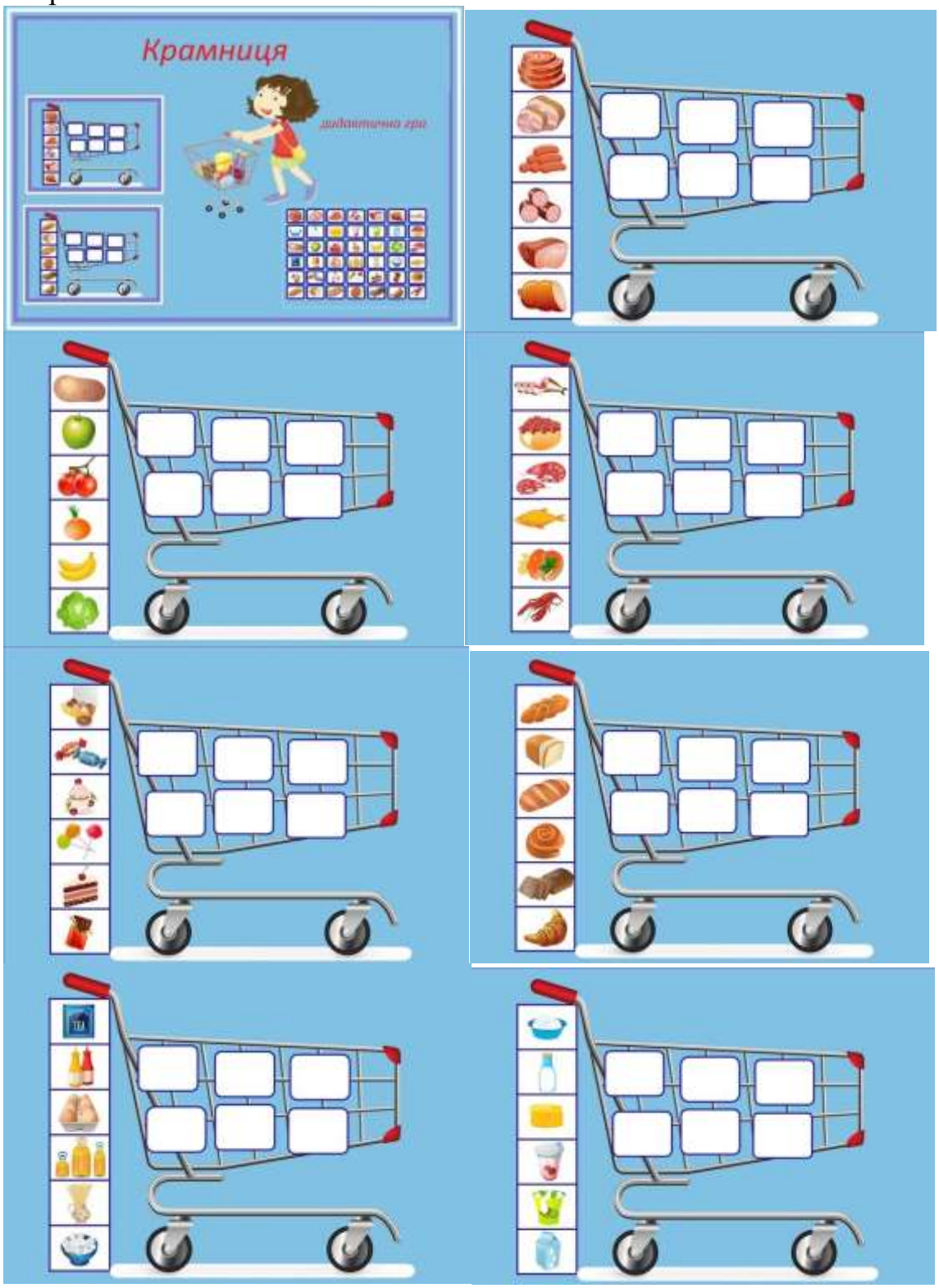
Вправа «Скринька успіху»

Кожне виконане завдання (навіть маленьке) фіксується у вигляді жетона, який дитина кладе у «скриньку». Це підкріплює відчуття успіху.

Рольові ігри

Сюжетні ігри з дорослими/дітьми («У магазині», «У лікаря»), де дитина отримує роль, виконує прості дії, вчиться впевнено висловлювати свої потреби.

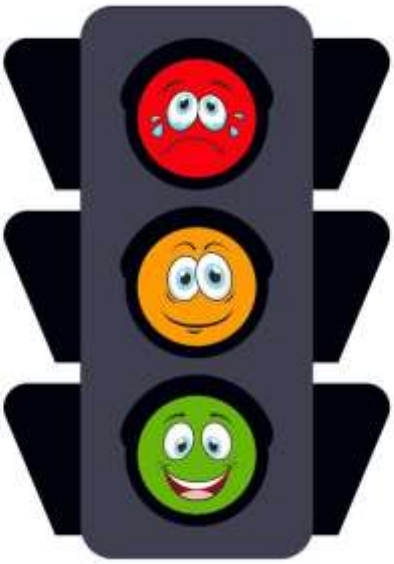

«Дзеркало»

Дитина дивиться в дзеркало і повторює за дорослим позитивні фрази: «Я вмію», «Я гарний/гарна», «У мене виходить».

Вправа "Світлофор почуттів"

Мета: Навчити дитину контролювати імпульсивні (тривожні або агресивні) реакції.

Червоний сигнал (на картці): "Стоп. Зупинись. Заспокойся. Зроби глибокий вдих."

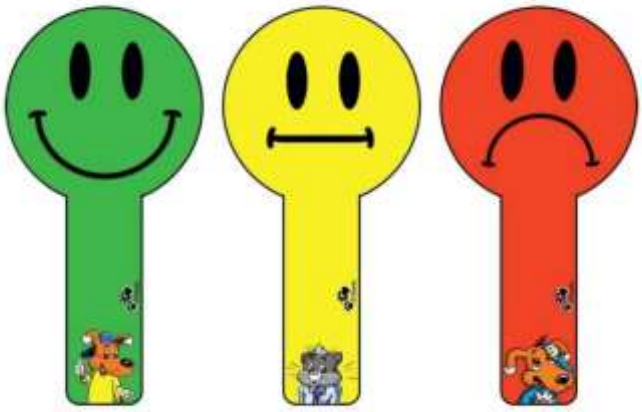
Дія дитини: Виконує дихальну вправу "Глибокий вдих".

Жовтий сигнал (на картці): "Думай. Що сталося? Що я можу зробити? Яка мета?"

Дія дитини: Вербалізує (або вказує на картку) проблему.

Зелений сигнал (на картці): "Дій сміливо! Вибери рішення."

Дія дитини: Впевнено виконує завдання чи говорить.

Сигнал	Колір	Дія (Що робити?)	Внутрішнє повідомлення (Установка)
СТОП	Червоний (Небезпека, Гнів, Страх)	Зупинись! Заспокойся. Відчуй своє тіло. Зроби три глибоких вдихи (вдих через ніс, видих через рот).	"Я зараз злюся/боюсь, але я можу керувати собою."
ДУМАЙ	Жовтий (Увага, Роздуми)	Подумай. Що трапилося? Як я почуваюся? Яке моє завдання? Що мені потрібно сказати або зробити, щоб було краще?	"Я вибираю найкраще рішення. Я впевнений."
ДІЙ	Зелений (Можна рухатися)	Дій сміливо! Говори впевнено. Роби те, що вирішив. Якщо помилишся – це нормально.	"Я роблю. У мене виходить, навіть якщо не ідеально."

Приклад використання на занятті

Ситуація: Дитина зробила помилку у слові або хтось із дітей забрав її іграшку.

- Червоний: Психолог просить дитину показати на червоний сигнал і сказати: "Стоп!" Дитина робить глибокий вдих (зупиняє плач чи крик).
- Жовтий: Психолог просить: "Подумай. Що ти хочеш сказати? Ти хочеш відібрати іграшку чи попросити її?" Дитина формулює "Я-повідомлення" (наприклад, "Я засмучений, що ти забрав моє").
- Зелений: Дитина впевнено, дивлячись в очі, вимовляє "Я-повідомлення" або впевнено повторює складне слово. Психолог фіксує успіх.

Додаток 6
Діагностичні методики (психологічний інструментарій)

Методика «Сходинки» (А.М. Прихожан) – для визначення рівня самооцінки та впевненості в собі. Дитина розміщує себе на певній сходинці: «де я зараз?» і «де хочу бути?».
Мета: Визначити рівень самооцінки та впевненості дитини.
Інструкція для психолога:
Дайте дитині аркуш із намальованими сходинками (можна 5–7 сходинок).
Поясніть: «Уяви, що кожна сходинка – це рівень твоєї впевненості в собі. Нижня – дуже низька впевненість, верхня – дуже висока».
Попросіть дитину показати, на якій сходинці вона зараз перебуває, а також де хотіла б бути.

ПІБ дитини: _____
Вік: _____ років
Дата: _____
Інструкція для дитини: (Дитина бачить малюнок 7 сходинок) "На найвищій сходинці стоять найкращі, найрозумніші, найсильніші діти. На найнижчій – ті, хто нічого не вміє і кому ніхто не подобається. На середній – нормальні діти. Покажи, де ти стоїш зараз?"

Питання для обговорення:
- Чому ти обрав(ла) цю сходинку для себе зараз?
- Що допомогло б тобі піднятися вище?
- Чи є сходинки, яких ти боїшся, або які здаються складними?
- Які ситуації роблять тебе впевненим(ою) у собі?
- Коли ти почуваєшся невпевнено?
- Чи є хтось, хто допомагає тобі почуватися впевненіше?
- Чи трапляються випадки, коли ти сумніваєшся у своїх силах? Що це за випадки?
- Що ти можеш зробити, щоб піднятися на наступну сходинку?
- Яка твоя «сходинка мрії» і чому саме там?

- Як ти відчуваєш себе поруч із друзями чи однокласниками?

Протокол Фіксації та Оцінювання

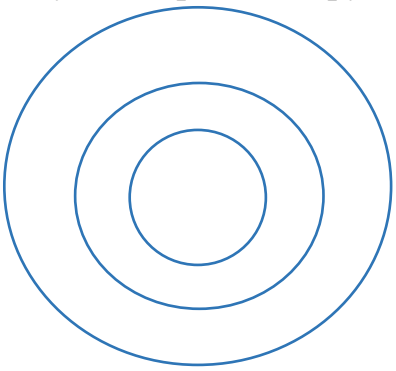
Показник	Бал (відповідь дитини)	Психологічна інтерпретація
1. "Я – реальне" (Де ти стоїш зараз?)		Фактичний рівень самооцінки
2. "Я – ідеальне" (Де ти хотів би стояти?)		Рівень прагнень, мотивація
3. Контрольне питання: (Якщо дитина вибрала сходинку 6 або 7) "Чому ти вважаєш, що ти найкращий/дуже хороший?"		Адекватність пояснення
4. Фіксація сумнівів: (Чи довго вагався, чи змінював рішення)		Нестабільність самооцінки, невпевненість

Критерії Оцінювання для Психолога

Критерій	Бали та Інтерпретація	Значення для невпевненості
Рівень самооцінки (Я-реальне)	1–3: Низька. Невпевненість, залежність від дорослих, висока тривожність. 4–5: Адекватна. 6–7: Завищена.	Прямий показник неадаптивності та внутрішнього дискомфорту.
Розрив між Я/Ідеалом	4+ бали: Високий конфлікт. Дитина не задоволена собою, надмірні вимоги.	Показник емоційного напруження та незадоволеності.
Розміщення на 4 сходинці	Формальна адекватність. Часто спостерігається у невпевнених дітей, які просто обирають "безпечний" середній варіант.	Вимагає додаткової перевірки через спостереження та проективні методики.

Додаток 7
Методика “ Коло спілкувань”

Методика розроблена на основі проективного підходу, автор – Л.М. Фрідман (у співавторстві з І.Ю. Кулагіною).
Вона входить до комплексу методик для вивчення соціальних відносин дитини (спільно з “Соціограмою”, “Малюнком сім’ї”, “Деревом друзів” тощо).
Мета Дослідження:
соціальних зв’язків і контактів дитини;
рівня емоційної включеності у групу;
відчуття приналежності до певного кола (сім’я, друзі, школа, вихователі);
ставлення дитини до себе у системі міжособистісних стосунків.
Матеріали
аркуш паперу формату А4;
кольорові олівці або фломастери;
бланк із зображенням кількох концентричних кіл (3–4).
Інструкція:
Психолог говорить дитині:
«Подивись, на аркуші є кола. У центрі – це ти. Намалюй себе тут, у самому центрі.
А навколо себе розмісти тих людей, із ким ти спілкуєшся: рідних, друзів, вихователів, учителів, знайомих.

Найближче до себе розмісти тих, хто для тебе найважливіший, кого ти дуже любиш або з ким часто буваєш.
Далі – тих, із ким бачишся рідше, або хто для тебе менш важливий.
Можеш малювати кружечки, обличчя чи просто підписувати імена.»
Пояснення до виконання
Центральне коло символізує “Я” дитини.
Наступні кола – рівні близькості у спілкуванні (емоційній, соціальній, комунікативній).
Кожен розміщений персонаж показує значущість для дитини.
Відсутність когось може свідчити про емоційну дистанцію або ізоляцію.
Питання, які ставить психолог після виконання
Хто це поруч із тобою?
Чому ти намалював/намалювала цю людину саме тут?
Хто для тебе найважливіший?
З ким ти найбільше граєшся/спілкуєшся/проводиш час?
Чи є хтось, кого ти не захотів/не захотіла малювати?
Як ти себе почуваєш поруч із цими людьми?
Хто тебе розуміє найкраще?

Кого ти хотів/хотіла б наблизити до себе?
Бланк для психолога
Методика “ Коло спілкувань”

Прізвище, ім’я дитини	Вік	Дата

Примітки для психолога:

_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____
_____

Інтерпретація результатів

Ознака	Психологічне тлумачення
Велика кількість людей у колах	Високий рівень соціальної активності, відкритість
Мало людей, велика дистанція	Замкнутість, відчуття ізоляції
Тільки родина у колі	Орієнтація на сімейні зв’язки, можлива сором’язливість
Тільки однолітки	Соціальна активність у групі, значущість спілкування
Немає себе в центрі	Занижена самооцінка, відчуження
Себе зображено дуже великого	Підвищене “Я”, домінування у спілкуванні
Себе дуже маленького	Невпевненість, сором’язливість
Люди намальовані далеко	Дистанційованість, емоційна відчуженість
Люди в центрі ближче, теплі кольори	Позитивне ставлення, доброзичливість
Люди віддалені, темні кольори	Негативне ставлення, емоційна холодність